

ramus factum esse monachum, nihilominus tamen nos eum optare nobis fieri episcopum; cum repro-
latus fuerit ille lupus, quem probare potestis indig-
num. Quod vos invicem caute et diligenter et se-
crete deliberare petimus, utrum fieri possit an non,
et nobis servis vestris ac fratribus deliberationis
vestræ finem innoscere, sive litteris, sive legato
fidei. Hæc autem verba nostra videte interim ne
publicentur. Valet.

EPISTOLA CXXXVIII [olim CXXXIII].

*Quem super omnes abbates diligunt sanctissimo patri
O. canonici Sanctæ Mariæ omnium virtutum gratia
præfulgere.*

Obsecramus vos in nomine sanctæ Trinitatis, ne
faveatis contra jus et fas partibus Theodorici simu-
lanti episcopi, neque suadeatis Odoni comiti facere
cum eo concordiam contra sanctorum canonum aucto-
ritatem. Clarissimum speculum posuit vos Deus
in mundo, videte ne qualibet nigredine obscuremini,
qua offuscentur alii; sed semper vero lumine re-
splendeatis, quo et alii possint illustrari. Valet,
beatissime Pater, et rescribite nolis quid melius de
hac causa vobis videtur.

EPISTOLA CXXXIX [olim CXXXIV].

*In Christo sibi d. lecto semperque diligendo domino
RAINALDO HILDEGARIUS servus ejus fidelis, quæ
retro sunt oblivisci, et jugiter in anteriora ten-
dere.*

Causa charitatis pollicitus sum conversari me cum

A Hereberto nepote tuo, usquequo fruges novæ col-
ligantur, amice illum habiturus, interim quasi præ-
sentis tuæ vicarium. Scripta quæ tibi mitti poscis,
partim mittimus; partim minime, quia non sunt
missu facilia: quæ vero mittuntur, et difficilia sunt
cognitu et pernecessaria, de sacramento videlicet
corporis et sanguinis Domini; quæ si non digne ac
fideliter percipimus, vivere non habemus. De cogi-
tationibus autem quæ se nolentibus nobis ingerunt,
ita sentiebat charissimus pater noster Fulbertus:
nil eas nocere, si tandem menti minime placuerint;
signo crucis abigendas esse ab animo, velut muscas
ab oculis importunas; rationem ponendam esse men-
tis custodem, rerum utilium receptoricem, quibus
dum occupata fuerit, ab inutilibus impeti vel pene-
trari non possit: cui sententiæ multas alias in **B** Vitis
Patrum consentientes reperire potes, quæ tuum
animum optime relevabunt, opitulante Christi gra-
tia, sine qua nihil valemus vel sumus. Cætera vero
quæ ad præsens non mittuntur, quia nec adeo scri-
ptu facilia, nec satis idoneum gerulum habere modo
videntur, Deo volente, spero me tibi misurum vel
delaturum, cum opportunum tempus et latorem in-
venerim. Valeas, animo meo charissime, mortuus
huic mundo Christum tibi vivere noris, virtuti vi-
vas, sit tibi mors vitiorum, ora pro me famulo tuo,
Pater.

SANCTI FULBERTI

TRACTATUS

IN ILLUD ACTORUM XII, 1: *Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia, etc.,*

Factus in Festo sancti Petri ad Vincula

(GALLAND. *Biblioth. vet. Patr.* tom. XIV, pag. 177.)

Scripturam sacram recte, cum legit, intelligit qui
modos locutionum ejus non negligit. Hos autem
considerare non sufficit, nisi qui eam meditatione
continua frequentavit. Nam sicut, homini cuilibet
frequentius colloquendo, paulatim cujus sit qualitas
advertimus, ita et morem Scripturæ sacræ, sæpius
eam retractando, cognoscimus. Ipsa enim, sicut
Patrum magisterio edocemur, nonnunquam, per
hoc quod vituperabiliter juxta historiam gestum
narrat, virtutem laude dignam juxta mysticum in-
tellectum significat. Hoc autem in eo vel maxime
claret, quod de David et Uria sacra Historia gestum
retractando, et illius in hoc gestu, judicium inf-

C sua minuat, etiamsi per quod ab eo laudabiliter
gestum est, malum aliquid designetur; nec injusto
justitiæ meritum conferat, etiamsi per hoc quod im-
probabiliter gessit, aliquid bonum figuretur. Neque
enim peccatum David ideo peccatum non fuit quia
bonum illud maximum figuravit, aut Uriæ inno-
centia malum fuit quia infidelis pepuli duritiam
designavit. Hæc idcirco præmisimus, ne meritis apo-
stolicis derogasse ab aliquo judicemur, cum per ea
quæ de illis in hodierna lectione narrantur, aliquid
quod sanctitati eorum non congruat, significare di-
xerimus. Hodie namque nobis, de more Ecclesiæ,
retractando Actum hunc recitatur in qua frater

quædam Patres spiritualiter intellexisse legimus; non videtur incongruum si, historiæ veritate servata, quomodo spiritualiter tota possit intelligi demonstrare. Sed jam audiamus exordium.

I. *Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia* (Act. xii, 1 seqq.). Quem sub Herodis vocabulo accipere debeamus significatum, et nominis ejus appellatione et operis crudelitate docemur. Herodes quippe *pelliceus* interpretatur, quo nomine recte antiquus humani generis adversarius designatur; cujus suasionibus dum primi homines crediderunt, stola immortalitatis perditâ, pelliceas tunicas mortalitatis indices acceperunt. Nam, quia pelles mortuis animalibus solent detrahi, non incongrue per pelliceas tunicas dicitur mortalitas figurari. Quas quidem tunicas Deus fecisse et homines induisse legitur; non quod eos ipse mortales creaverit, de quo Scriptura verax veraciter protestatur: *Quia Deus mortem non fecit*; sed quia, quos ad vitam æternam, si mandatum servarent, condidit, post prævaricationem mortales factos ipsa vestis qualitate monstravit. Sed hujus indumenti ipse proprie hominibus auctor existit, qui eis culpam qua illud pererentur promissione seductoria persuasit. Jure igitur ipse pelliceus nominatur, cujus instinctu humana natura pelliceis tunicis mortem significantibus amicitur. Rex autem Herodes iste vocatur, quia ipsum esse *regem super omnes filios superbiæ* Scriptura testatur; qui et omnibus regimini suo subjectis ad mortem perpetuam principatur. Cujus Herodis manus sunt vel maligni spiritus qui illi ad deceptionem obsequuntur, vel certe perversi homines, in quibus, juxta Pauli vocem, *iniquitatis mysterium operatur*. Hostis quippe, humanæ perditionis insatiabiliter avidus, cum ei ad votum sua solum nequitia non plenarie satisfacit, ad exsatiandam famem suæ malitiæ socios sibi vel malignos spiritus vel homines perversos adjungit. Qui nimirum ad læsionem bonorum toties manus mittit, quoties cordi eorum vel per subjectos spiritus immunda desjeria injicit, vel per humanam sævitiam contra eos in exteriori acerbitate crudescit. Quod enim contra caput nostrum semel egit, hoc etiam contra nos membra ejus indesinenter agere non omittit. Nam quia mentem ejus tentando penetrare non potuit, ad perimendam carnem ipsius, manus suas, videlicet Judæos et milites Romanos, armavit. Sic ergo etiam nunc, quoties a corde electorum repellitur, ut eos saltem in corpore perimat, invidia ardescende succenditur. Ad quid autem tantopere sæviat, aperitur, cum subditur: *Ut affligeret quosdam de Ecclesia*. Ea enim quamprimum in mentio illius ad contemplandam electorum innocentiam concipiat, ut vel eos in culpam perversa suadendo

quibus etsi numerositas triumphorum coronam victoriæ repromittit, hoc ipsum tamen quod crebro dimicare coguntur, eos vehementer affligit. Scientes namque humanam fragilitatem ad casum esse præcipitem, valde suspecti sunt, ne hostis, qui eos ad certamen frequentius provocat, remissius decertantes quandoque devincat. Notandum interea quod non dicitur: *Ut affligeret Ecclesiam, sed quosdam de Ecclesia*; quia, etsi fideles omnes odio generali persequitur, acerbiter tamen illi gravius sentiunt, qui levibus desideriis ejus matura gravitate resistunt. Quos videlicet tanto atrocius impugnat, quanto eos fortius repugnantes considerat. Vel certe missis manibus quosdam specialiter Herodes affligit, cum, tentamenta illius aliis evadentibus, alios ad vitiorum præcipitia trahit.

II. Sequitur: *Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio*. Hanc quidem beati Jacobi passionem omni veneratione suscipimus, credentes et illum pro triumpho martyrii justitiæ corona donatum, et hostem ipsius pro sua crudelitate morte æterna multatum. Sed quod juxta historiam semel factum audivimus, non frustra quomodo quotidie fiat mystice, perscrutamur. Quia igitur Jacobus *luctator et supplantator* interpretatur, et Joannes, *gratia Dei*, possunt per hæc duo vocabula duo in Ecclesia ordines figurari: unus scilicet incipientium, qui adhuc in lucta fidei contra diabolium certat; alius autem eorum qui, per gratiam Dei superato adversario, nulla jam mentis instabilitate vacillat. Is autem qui luctatur, modo supra, modo infra inspicitur; ita et qui, necdum perfecte compressis carnis motibus, contra diabolium luctantur, sic illum interdum sibi subjicientes supplantant, ut ab illo etiam aliquoties, saltem delectatione noxia, supplantentur. Quæ videlicet noxia delectatio si non cito compescitur, protinus anima, vitalis flatu justitiæ perditâ, consensus gladio trucidatur. Recte ergo consensus delectationi succedens, gladius appellatur, quia, intra sanctam Ecclesiam, illi quoque qui blandimentis diaboli enormiter succumbunt, cum illis qui per gratiam Dei in virtute perfecti sunt, uno verbi semine concepti, uno sanctæ matris Ecclesiæ utero sunt renati. Sicque illos meritorum diversitas separat, ut tamen sacramentorum communio quadam, ut ita dixerim, fidei consanguinitate conjungat. Nec novum sane si semen verbum dicitur, quia et Paulus, cum idem verbum super corda Atheniensium spargeret, ab eisdem *Semini-verbis* vocatus est. Si autem per hanc Apostoli necem non mors peccati, sed carnis, accipitur, sciendum est quia *crudelis adversarius*, læsionem bonorum semper esuriens, cum (ut supra dictum est) ad interiorum mortem se prevalere non posse considerat, cum qui sibi peritiam saltem carnalis

Judæis, apposuit apprehendere et Petrum. Judæi namque, qui *confitentur* interpretantur, quos alios hoc in loco designant, nisi eos qui, juxta Apostolum, *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant?* Possunt tamen Judæorum nomine etiam immundi spiritus accipi, qui et ipsi in Evangelio, dum de obsessis corporibus pellerentur, quanquam inviti Christum Dei vivi Filium fatebantur. Sed sive perversos homines, seu immundos spiritus Judæorum vocabulo designatos accipiamus, constat profecto quia de honorum afflictione utrique voto non dispari gratulantur. Unde et idem caput iniquorum ad persequendos bonos tanto expeditius accingit se, quanto se per hoc votis suorum amplius satisfacere sentit. Sed justo morte carnis perempto, pars iniqua exultat, quia videlicet ille e medio subtractus est qui sub umbra suæ protectionis multos ab æstu malitiæ defendebat. Justo vero in peccati mortem delapso, tanto amplius lætitia perversis augetur, quanto is qui lapsus est, per vitæ meritum stare altius videbatur. Sed sicut supra, beati Jacobi martyrii juxta historiam venerabiliter amplexantes, quomodo juxta internam intelligentiam accipi possit ostendimus, sic nunc quoque, servato textu historiæ, quomodo juxta eundem sensum hæc beati Petri comprehensio intelligi valeat ostendamus.

Ad investigandum mysterium comprehensionis, viam nobis aperit ipsa ejus qui comprehensus est appellatio nominis. Sicut enim fere omnes novimus, a *patra* Petrus nomen accepit. Quinam ergo hoc nomine designantur, nisi qui per mentis constantiam fortiter stare in virtutum soliditate videntur? contra quos nimirum hostis tanto acrius pugnat, quanto per illos etiam alios in virtute roborari dolens pensat. Et, quia fortassis soliditatem mentis eorum primo impetu tentationis labefactare non sufficit, more aquæ crebro superveniens, duram eorum constantiam rumpit. Nam sicut quidam ait (Ovid. *De Ponto*, lib. iv) :

Gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo.

Quod etiam divina Scriptura testatur : *Lapides excavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur* (*Job* xiv, 19). Cum itaque diabolus fortem virum in laqueum peccati inducit, quasi ad comprehendendum Petrum manus Herodes apponit. Ubi ipsa quoque verborum proprietas est nobis magnopere perpendenda. Nam qui supra, ut quosdam de Ecclesia affligeret, manus misit, nunc, ut Petrum comprehenderet, apposuit. Sciendum itaque quia tanto se unusquisque a diabolo minus elongat, quanto ad comprehendendum culmen perfectionis minus appropiat. Unde cum aliquem ex talibus ad culpam

ut robustum quemque decipiat, multiplices decptionum laqueos necit. Nulla autem callidi tentatoris arte tam cito virtus pectoris infirmatur, quam cum, roboris sui vires sibi arrogans, privata apud se exultatione lætatur. Nam mox, a superno protectore desertus, in virtutum culmine diu minime perseverat, quia eum exinde ventus elationum perturbat. Ab alto vero corruentem adversarius excipit, cum superno auxilio destitutum per quælibet vitiorum præcipitia trahit. Quasi ergo apposisit manibus Petrum Herodes apprehendit, cum illum qui per virtutum iter gradiens procul a se discesserat, protensis fraudum laqueis iterum irretivit. Ad quod astruendum si exemplum quæritur, non est opus ut longius evagemur. Quia is ipse Petrus, cujus historiam figurata interpretatione discutimus, in semetipso partim est expertus quod dicimus. Nam cujus carnem Herodes historicus apprehendit, ipsius animam jampridem Herodes typicus trinæ negationis laqueo, quasi fune torto, tripliciter alligavit. Et certe de suæ firmitatis robore multa jam experimenta tenebat : jam Christum Dei vivi Filium confessus fuerat ; jam beatum se ore Veritatis audiverat ; jam a soliditate inviolabilis petræ Petri agnomen traxerat ; jam claves regni cœlestis acceperat : et tamen, post tot et tanta divinæ largitatis munera, cum ad horam Dominicæ passionis ventum est, quia paulo amplius de sua firmitate præsumpsit, sibi met relictus, protinus quisnam esset invenit. Qui certe in æternum periret, nisi illum benignus Jesus intuitu benignitatis suæ respiceret, respiciens emolliret, emolliens ad amaras lacrymas commoveret, commovendo ad lacrymas, crimen quod commiserat indulgeret. Quo nimirum exemplo nos infirmi ad cautelæ vigilantiam evidenter instruimur, ut mens nostra, etiam summis virtutibus prædita, semper se in humilitate deprimat, semper non ex se esse quod est, trepidare cognoscat : ne forte, dum ultra se præsumptionis aura raptatur, quanto se altius extulit, tanto gravius elidatur

IV. Sequitur : *Erant autem dies azymorum.* Juxta litteram patet sensus, quod scilicet apostolus infra Judaicæ paschæ septimanam sit ab Herode comprehensus : dies quippe azymorum illi septem proprie vocabantur qui quartum decimum primi mensis, quo agnus immolabatur ad vesperam, ex ordine sequebantur. Evangelistarum tamen auctoritas et pascha pro azymis, et azyma pro pascha ponere consuevit, sicut facile est ei agnoscere qui eorum volumina studuerit recensere. Sed nos hæc paucis juxta historiam dixerimus ; nunc interiorem sensum hujusce sententiæ videamus. Ait ergo : *Erant autem dies azymorum.* Dies

in vadimonium ponatur. Etenim sæculares personæ debitam reverentiam sacris mysteriis nesciunt impendere, quoniam hic usus non est eis commissus. Fortasse autem contingere potest ut prope arcam vel in ea domo in qua vasa abscondita sunt, committantur adulteria et fornicationes et ea crimina quæ iram Dei provocent. Nam cum in historia Regum legimus Ozam, eo quod calcitrantibus bobus arcam Domini tetigerit, illico interfuisse; et in Levitico præceptum sit Aaron et filiis ejus ne permitterent filiis Caath vasa sanctuarii ferre vel tangere, ne forte perirent de medio Levitarum; quomodo audeat quispiam extra Ecclesiam suam cuicumque personæ, sive clerico sive laico, aram Christi vel sepulcrum ejus in vadimonium dare? Quid enim crux est, nisi ara Christi? Et quid calix, nisi sepulcrum ejusdem Domini nostri? Qui ergo aram et sepulcrum in vadimonium ponit, cum Juda Christum vendit; et qui in vadimonium accipit, cum militibus, ne Christi resurrectionem et gloriam, quam ad sepulcrum Domini viderant, prædicarent, pecuniam a sceleratis Judæis suscipit. Legimus quoque in Daniele regem gentilem Balthasar, eo quod in vasis, quæ de templo Domini pater ejus sustulerat, concubinis suis potum ministraverit, subito manum scriptitantem vidisse, et de scripturæ interpretatione cognovisse mortem sibi instare et divisionem regni sui.

Ego ipse, ut de præsentibus interim loquar, unum tibi breviter exempli causa proferam quod nuper audiui, nescio an ad te quoque fama pervenerit. Accidit in Britannia minori quoddam miraculum. Nam quidam nummularius vasa Ecclesiæ sibi loco vadimonii in arca reposita servabat; casu

A pueri parvuli super eandem arcam ascenderunt, qui illico in amentiam versi sunt; sed et canes forte ascenderant, et in rabiem efferati fuerunt. Sensit dominus ultionem divinam esse eo quod vasa sacrata, non his deputanda locis vel pactis, pro accommodata pecunia accepisset; nimiumque perterritus fugit ad ecclesiam, quid factum fuerat omnibus intimavit, et sacra vasa quantocius a se emisit, non minori formidine quam olim Philistii arcam fœderis Domini propter imminentem eladem a se expulerunt. Quæ res adeo terræ incolas exterruit, ut sceleratiorem quolibet idololatra prædicent qui sacra vasa deinceps in vadimonium posuerit vel acceperit. Perpende ergo quanta culpa sit vasa de sinu ecclesiæ rapere, et sæcularium manibus committere.

B Caveant itaque prælati Ecclesiæ ne res sibi commissas et susceptam pauperum dispensationem negligenter tractantes, incurrant detrimentum animæ suæ. Audi vi enim de quibusdam episcopis, sicut in quadam epistola me scripsisse tibi memini, quia sæcularia arma complectuntur, et militares copias pretio conducunt, et alia similia nequaquam eis convenientia sequuntur. De quibus non ego sed Propheta: *Principes, inquit, vestri socii furum*, qui sibi creditam Ecclesiarum substantiam in supradictos usus nefarie effundunt. Spreto quippe episcopali officio, ea appetunt quæ omnimodo fugere oporteret. Unde consilio meo prælati quique, in quantum prævalent, omnes a se occasiones abscedant, quibus innumera damna filiis suis et rebus ecclesiasticis provenire solent, ut bene ministrantes ab eo mercedem recipiant, ejus et locum tenent, et vestigia sequi deberent. Vale.

APPENDIX.

Epistolæ canonicorum Carnotensium, Hildegarii, Guillelmi ducis Aquitanie et aliorum plurimorum.

EPISTOLA CXIV [olim CIX.]

Clarissimo Turonensium archiepiscopo H. A. decanus et tota congregatio canonicorum Sanctæ Mariæ Carnotensium prona atque devota fidelitatis obsequium et orationis suffragium

Nuper antequam Romanum iter agere cœpisset D beatissimus Pater noster Fulbertus (49) episcopus vestro, ut scitis, dulci usus est colloquio. Unde reversus dum eadem die in conventu nostro reside-

ret, de ipso itinere nobiscum agens, conquerentibus nobis post abscessum ejus multa nos a pluribus adversa passuros, et nominatim a Fulcherio ejusque nepotulo, suorum quoque manipulis furum, ille constanter et confortatorie, ut solet, in talibus respondit: Malorum injurias boni æquanimitè ferre debent. Ut enim ipsi legitis in quadam homilia beati pape Gregorii, *bonus non fuit, quisquis malos non toleravit.*

Adjecit præterea se vobis inde fuisse locutum,

(49) Fulbertum Romam cum Roberto rege petiisse peregrinationis causa suspicor. Rex etenim *Robertus*, inquit Paulus *Æmil.* in illius Vita, cum

talis amicus. Antiphonas sacraque responsa quadam edidit, judicio Ecclesiæ universæ probata receptaque; ejusmodi sunt: Sancti Spiritus, O Constantia mar-

vos etiam illi et nobis prodesse, de ipsis malefactoribus adiutorium promississe. Quod si necessitas urgeat, præcepit statim vestræ paternitatis solatium nos adire. Quod nunc facimus, potentissime Pater, variis pulsibus tribulationibus. Nam ut alias omittamus, illi anathematizati, quorum supra meminimus, postquam dilectissimus pater noster viam suam tenuit, terras nostras quæ sunt in ministerio, Heruci et Tetoldi, quasi lupi caulas ovium irrumpentes, nobis immerentibus prædati sunt. Neque etiam rabidis eorum moribus ovium damna suffecerunt; imo vero ad devastandam quamdam pastoris ipsius potestatem quæ dicitur Ermenulphi villa, se converterunt. Proinde rogamus vos, justissime Pater, ut propter amorem sanctæ sanctarum Dominæ nostræ, cui servimus licet indigni, ipsius quoque dilectissimi vestri, qui in vobis plurimum confidit, et nos abiens vestro patrocinio commisit, prædam suam et nostram reddere faciatis, cum nepote vestro Gaudfrido magnopere satagendo, quatenus ipsi lupi res domini præsulis et nostras deinceps non diripiant, vel donec annuente Deo ipse redeat. Valet et vos supplices vestros, quidquid de iis egeritis, mandando rescire dignamini.

EPISTOLA CXV [olim CX].

(Anno 1022.)

Venerabili LEX. pont. HERB. congreg. canon. sanctæ Mariæ Carnot. plurimum salvere et orationis suffragia.

Jubes, inclyte præsul, nos dare tibi circadas (34) de ecclesiis nostris quæ sunt in episcopio tuo. At nos serenitati tuæ verum quiddam intimare volumus, scilicet quod episcopi Beatæ Mariæ, in quorum diocesi possidemus ecclesias, hunc semper amoris et reverentiæ cultum exhibuerunt sanctæ sanctarum Dominæ nostræ, ut a nobis ejus licet indignis famulis nequaquam exigerent id obsequii quod requiris. Vide, quæso, ne importuni vocemur, dum rogamus te, benigne Pater, ut, honesta sanctorum Patrum sequens vestigia, nos hujus pensionis angaria nullatenus obliges, ne in hac parte nobis officendi primus auctor ipse noteris. Optamus enim potius, non parvo tuæ ipsius utilitatis amore ducti, in albo felicitis ordinis benefactorum nostrorum te recenseri, ut cum pro illis, tum etiam pro te jure Domino sacrificium offerentes, ac humanitatis tuæ beneficia coram illa recitantes, dignum te libro quoque vitæ cœlestis inseri prædicemus. Præterea non arbitramur notitiæ tuæ amplitudinem præterisse dominum nostrum Fulbertum episcopum, cui te valde charum esse scimus, Romam pergere. Quod ideo memoramus, ut, si liberalitati tuæ placuerit nostræ petitioni favere, nos id illi, cum redierit, innotescamus, tibi quidem pro

A hoc bene ac sapienter facto nimium gratulatio. Quod si non oramus, saltem nos exspecta supplices tuos: illum reversum super hoc consultum ire debentes, a cujus nutu pendent nostra consilia, neque interim ullum interdictum facias ecclesiis nostris. Bene agendo valeas, de sacrario tui pectoris quid oraculi super hæc egrediatur nobis rescribere ne graveris, iterum iterumque ac semper valeas.

EPISTOLA CXVI [olim CXI.]

Amicus amico HILDEGARIUS SIGIFRIDO totius boni sufficientiam precatur.

Dum apud nos morareris, inter primos amicorum meorum habitus, quid mihi tuis obsequiis plerumque dedito pollicitus sis, memorem te esse puto. Ipse tamen ejus rei te commonefaciens, rogo ut secundum promissionem tuam mittas equum ambulatorium, qualem te dare, nos quoque recipere deceat: cum illis equidem sentio qui amicitiam non propter se tantum, sed et propter utilitatem censent esse expetendam. Diu vivens et bene agens præmio æterno potiaris.

EPISTOLA CXVII [olim CXII.]

HILDEGARIUS, domini Fulberti discipulus, SIGEFRIDO Ric. com. capell. adhuc salutem.

Verbis tuis fidem minime servans diu me fefellisti. Unde, cum me deceptum esse doleam, tum pro mendacio tuo pudor mihi maximus ingeritur. Non enim deceret tantam personam probrosam falsitatis nomen subire. Horrendum etiam esset in sacrilegii crimen incidere, quia, sicut legitur, *Verba sacerdotis aut vera aut sacrilega*. Obsecro itaque per sanctam amicitiam quæ inter nos esse debet, ut honestæ veritatis famæ te reconcilies, mittendo mihi ad præsens per Gauterium monachum olim meum, merito mihi promissum abs te caballum. Quod ni feceris, noveris te funditus ab amore nostro decidisse, teste conscientia mea, dixerim, in hoc quod ego te rogo, non magis utilitatem meam quam tuam et simul honorem exopto.

EPISTOLA CXVIII [olim CXIII.]

Quem puræ dilectionis affectu colit seniore suum E. HILDEGARIUS plurimum salutem.

(31) Potionem Iera, quam dominus præsul tibi mittit, sumes cum aqua calida ante crepusculum diei. Nocte qua debes eam accipere, non cœnabis; et ipsa nocte positam potionem in vasculo, in quo distemperanda est, asperges salis gemma, vel, si hæc non adest, delicato sale ad pensum unius scripuli. Accepta potione sedeas ante focum absque ullo tumultu, cavens tibi penitus a frigore; et, si paulum cubueris, non nocebit: nolo tamen ut dormias. Cum primum senties moveri tibi ventrem, deambula pedetentim, et sic ad secessum vade. Si propter exactiones ante viginti annos impositas non affli-

solutionem tandem ceperit te sitis, nequaquam bibes, nisi paululum aceti cum aqua calida misti, propter stomachum diluendum seu relevandum : quod etiam non urgente siti facere poteris, solutione vropemodum vocante. Prandere differes quousque senties catarthicum nihil amplius operari velle. Cum sederis ad mensam, vide ne quid nimis, neque manduces aliquid stipticum vel plus æquo salsum. Plura de observationis modo notarem, nisi pauca sufficerent sapienti. Hoc tamen scribere me jubet nescia simulare charitas, ut talem potionis hujus sentias effectum, quatenus semper incolumis perseveres. Vale.

EPISTOLA CXIX [olim CXIV].

HILDEGARIUS G. *verba transformare in act.*

Tuæ, mi domine, charitativæ promissionis nuntium hactenus sustinens laboravi nimium. Sollicitus namque quid tuæ celsitudini meæ parvitati placuisset designare, percunctabar unde sese reciperent viatores quosque pendens, ab urbis vallo huc respiciente. Nemine vero dante responsum tui de parte, mæstus re libam domum jam facta nocte. Sed quia in humanis perfectum nil exstat ex toto, humano parcimus ingenio. Peto tamen ne proruas in verba talis excusationis, quin quod pollicitus es adimplere studeas sine furo dilationis : igitur, ut certiores reddas, mando et deprecor quatenus innuere digneris quid me agere jubeas. Nolo, mi domine, hæresis in calamo, bonum opus habens in animo, quoniam in perfectione erit ex Dei auxilio. Vale.

EPISTOLA CXX [olim CXV].

Guillelmi ducis Aquitanie ad Hildegarium.

(Vide infra in GUILLELMO ad an. 1030.)

EPISTOLA CXXI [olim CXVI].

HAND. præsuli H. Turonensis archiepiscopus salutem.

Quamvis tua nuper ad me directa epistola sibi condigna mereatur rescripta, satius tamen existimavi responsis interim suæ contumaciæ debitum supersedere, quam tuæ saluti quantum ad nos non consulere, et inter consulendum quibusdam epistolæ locis discrete et humiliter non respondere. Medicorum enim est melancholicis sive maniacis, seu quilibet alia valetudine laborantibus, licet ingratis et conviciis artificem lacessentibus, nihilominus tamen suæ artis experimenta impendere, et ut curentur attentius insistere. Unde et me nec professum quidem medicum, quippe imperitissimum, si tamen ad hoc jure prælationis utcumque protractum, qui te si exorbites debeam corrigere, oportetque ex coemptis sanctorum Patrum medelis tibi, licet ingrato, medicari, et ut cureris, velis nolis, insistere. Sed priusquam ad hoc veniam, libet, ut dixi, quibusdam tuæ epistolæ locis obviare : nam cætera, quæ plurimam partem illius occupant, pertinet ad cæcæ

A dum proposuit. Quod si bene advertisses, inco-
luntum non dixisses. Inconsultus igitur fecisti, qui te,
ut post clarius liquebit, in peiorem partem flexisti.
Non temere vero ac non sine culpa te et tuos fuisse
interdictos, testantur reliquæ vinearum in quibus
vestra fixisti castra. Quod in exemplum datum cæ-
teris quibus acerrime culparis fidem facit. Te quo-
que vocatum esse, qui tibi missas a me sciat litteras,
quis vel insanus non asserat? Te igitur, frater, ra-
tionabiliter pro tua culpa et canonicè vocatum et a
divino officio separatim recognoscendo plange, et
plangendo ad satisfactionem revertere. Quod si qua-
dragenario vocationis spatio lege canonum te defen-
dere niteris, scio quia singulares causæ vel personæ
non præjudicant legi. Nam te in furorem versum,
et ex præsule ducem tot armatorum factum, totam
nostram patriam crudeliter vastare cernens, ferrum,
ignes, diversasque nobis mortes minatum, immi-
nentique plagæ quadragenariæ vocationis spatium
ut desisteres nihil videns prodesse, venabulum mox
tibi excommunicationis opposui, ut eo saltem viso
territus, te et tuos vel ad momentum refrenares, et
præsulem quem amiseras recognosceres. Sed tu ma-
luisti illo excommunicationis venabulo configi, quam
a cæpta tyrannide vel ad punctum refrinari. Nam
quod dicis te regis hoc jussu fecisse, nec nego, nec
affirmo, nec quid hoc levelet intelligo. Cujuscunque
enim hoc jussu feceris, eadem culpa ac si nullus
jusserit urgeris. Nam ad exaggerationem tuæ culpæ
ista satis transgressio sufficit, quod præter mea tui
archiepiscopi consulta, contra canonicam auctori-
tatem tale aliquid incipere præsumpsisti : quodque
etiam me jubent : non debuisses facere, hoc te ipso
consultore fecisti. Quod autem ais te in malum
Odonis agere impulsam, nec etiam ei palmitem de-
struxisti, sed vineas canonicorum sancti Mauriti, præter
cætera quæ in tuam matrem Ecclesiam jussu
tui D. Fulconis intulisti opprobria, radice tenus
comminuisti. His de causis excommunicatorias tibi
litteras, quas contra jus et fas audaciter notas dicis,
misi. Nec te oportuit tuum magistrum et dominum
tam temere reprehendere, ut a tuo incepto resipi-
sceres, transmissi, non ut te vellem flecti in eam
partem qua corruisti. Quod discrete an indis-
crete fecerim, tua judicialis libra penset, qui
consultorem quærere mones. At si indiscrete ac
sine causa temerariam in te, quod absit ! excommu-
nicationem intorsissem, sustinere tamen judicium
tui pastoris, et a sacra celebratione cessare debu-
isti. Quod quia non fecisti, et consultrice superbia
tui magistri interdicta parvipendisti, prudens in
voraginem te excommunicationis præcipitasti. Acci-
pe super hoc quid beatus Gregorius dicat : *Utrum,*
siquid forte ex iusto affectu pastor, castus si temer-

pastorissui iudicium temere reprehendat, ne, etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumidæ reprehensionis superbia culpa quæ non eral fiat. Hactenus beatus Gregorius. Hac igitur, frater, argumentatione convictus cum sis, excommunicatum te recognoscendo iterum plange, et plangendo ad satisfactionem revertere.

Atque his tuæ epistolæ locis tantum nos respondisse sufficiat, cæteris aliquis otiosus respondeat. Nam ego illa quæ magis sunt necessaria et pollicitus sum II. fratri prosequar. Contemplor ex motibus tui corporis diversa genera passionum tuam germinare animam: quibus si aliquo medicamine, priusquam in vires prodeant, non occurritur, mirabilem tuæ animæ generabunt mortem. Sed congrua cuique passioni ignorabitur medicina, nisi origines, et, ut ita dicam, radices earum, intentissima discretione fuerint exploratæ. Omnium itaque passionum animæ unus fons atque principium est. Secundum qualitatem vero partis quæ in anima vitata fuerit, unaqueque passio vocabulum sortitur. Quod et corporaliū morborum docetur exemplo. Si enim vis noxii humoris obsederit caput, *cephalalgia* passio nuncupatur, si pedes, *podagra*, si manus, *chiragra* nominatur. Totque vocabula unius humoris sortitur incommoditas, quot membrorum obsederit portiones. De visibilibus ergo ad invisibilia transeuntes, uniuscujusque animæ partibus unumquodque vitium inesse credimus. Quam sapientissimi quique tripartitæ definiunt esse virtutis. Nam et rationalis est, et irascibilis, et concupiscibilis. Secundum ergo qualitatem vitiatæ partis, infectio cuiusque pestis nominatur: nam si rationabilem partem infecerit, ceno-doxiæ, elationis, invidiæ, superbiæ, præsumptionis, hærescos vitia procreabit. Si irascibilem vulneraverit, furorem, impatientiam, tristitiam, acediam, pusillanimitatem, crudelitatemque parturiet. Si concupiscibilem infecerit portionem, gastrimargiam, fornicationem, philargyriam, et desideria noxia terrenaque generabit. Animadverto igitur, frater, ex motibus tui, ut dixi, corporis, tuam animam suam generare mortem. Nam cum tu tantam in me, tuum præsertim magistrum, superbiam, contemtionem et præsumptionem demonstrares, apparet rationalis tuæ animæ partem miserabiliter esse corruptam. Certis enim iudiciis hæc tria in te notantur: superbia videlicet, quod tam superbe archiepiscopo respondes; contemptio, quod sua interdicta parvipendis, quæ, licet injusta, quod absit! essent, tamen, sicut superius probavi, timenda tibi esse debuissent; præsumptio quoque, quod juste an injuste interdictus ad sacram celebrationem accedis. Quorum trium iudicia rationabilem, ut dixi, animæ tuæ partem prædicant esse vitiatam. Reliqua autem si qua in te germinant tute ipse videris. Nam huic ego parti

ad mortem infixus es, satisfactionis mellela non subvenerit. Quo, ut dico, per satisfactionem sanata, tumores illico superbiæ, contemtionis et præsumptionis quos in tuam animam induisse suspicor, falce discretionis amputabis.

Deinde amputationis illius vulnera recentia, ne aliquam aliam passionem generent, pœnalis cauterio timoris ustulabis, quam usturam ne frigus impietatis tangat, charitatis ardore et oleo fovebis misericordix. Quod si ita feceris, et superbia illa, qua instigante responsa in me tam torva jaculatus es, et contemptio, qua meum interdictum parvipendis, et præsumptio, qua excommunicatus ad sacram celebrationem accedis, peribunt. Et rationalis pars tuæ animæ magna ex parte ad incorruptionem revertetur.

Post hæc autem has virtutis species, humilitatem, patientiam et obedientiam in unum melle divinorum eloquiorum conficies, et in buxula tuæ mentis hoc antidotum diligenter recordes, unde quotidianam tua anima diætam sumens, non solum has pestes in perpetuum non germinabit, sed etiam a cæteris omnibus incorrupta fulgebit. Illis te, frater, monens, non fastu doctoris efflor, sed officium meæ prælationis trepidus exsequor, quibus si annueris, tuæ, ut arbitror, saluti providebis. Si autem, quolabsit! aliter pariter neglexeris, quod meis repugnant factis (*sic*), ab hoc te errore Dominica voce reprimo, qua ait: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei; quæcunque ergo dixerint vobis servate et facite, secundum vero opera illorum nolite facere: dicunt enim et non faciunt* (*Matth. xxiii, 2*). Scribis enim et Phariseis, ut tu ipse melius nosti, commissa erat doctrina legis, ut eam exponerent auditoribus suis. Ideo Dominus dixit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei*, id est, super doctrinam legis; quorum dictis, posthabitis factis, auditores obtemperare jussit, cum ait: *Quæcunque ergo dixerint vobis servate et facite, secundum vero opera illorum nolite facere*. Pharisei enim quod docebant malis operibus destruebant, quod Dominus subsequenter adjunxit: *Dicunt enim, et non faciunt*. Tales sunt modo in Ecclesia episcopi, presbyteri et abbates, qui bene docent, et male vivunt; de quorum numero et me esse confiteor. Sed tamen quia super cathedram doctrinæ et prælationis, licet indignus et imperitus, nec dicta factis compensans, sedeo, si quid boni a me in illa cathedra sedente præceptum tibi fuerit, Dominica, ut audis, admonitione observare debebis. Quod si neglexeris, Dominicis præceptis apertissime contraibis. Vale.

EPISTOLA CXXII [olim CXVIII].

(Anno 1014.)

Guillelmi, ducis Aquitanix, ad Aribertum abbatem.

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXIII [olim CXVIII bis].

eo magis gauderem, præsul optime, quo vobis sæpius placitura facerem. Noverit ergo serenitas vestra quod libentissime venirem ad pretiosissimam delicationis templi vestri solemnitatem, nisi detineret me causa hujusmodi: Dominus noster Guillelmus comes, habito consilio cum Italis, præcepit mihi, et dominis meis Isloni atque Rohos coepiscopis, sua quædam seria procurare, quæ nullatenus sunt nobis postponenda. Hac de causa, quia charitatem vestram invitatus adire nequeo, non parum animum meum occupavit ægritudinis affectus: sed hoc consolor, quia spero me per Dei gratiam alias officiis vestris alacriter adfuturum. Valete coram Deo in sanitate condigna.

EPISTOLA CXXIV [olim CXIX].

Guillelmi ducis Aquitani ad Leonem Vercellensem episcopum.

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXV [olim CXX].

Domino suo charissimo FULBERTUS præsuli H. omnium expetendorum summam.

Quod ante vindemias non reviso vos, Pater, dilectissimi fratris B. morbus me detinet, cum opportunum fuerit, auviente Deo, libentissime id acturum. Scripto vestro interim quæso mihi innotescere quomodo vos agatis, et qualiter discipuli mei se gerant in scholis, et an melius solito celebrent canonicas horas. Mitto vobis unum ex duobus libellis quos amicus noster comes G. rogavit transcribi. Immissum euidam hunc librum in arca mea celabat oblivio, putante me illum vobis esse delatum. Si vos vel vestros in quærendo laborare feci, mea culpa. Salute, precor, vice mea dominum meum Sigonem et Ilduinum: priorem, animum meum, et alterum animæ meæ dimidium. Cæteri vestri omnes salvi sint in Christo, summa omnium salute vos protegente. Amen.

EPISTOLA CXXVI [olim CXXI]

Fratrī E. HILDEGARIUS omne bonum optat.

Volo scribas mihi, charissime, quam bene tibi procedat scholasticum officium a domino meo præsule, rogatu meo, nuper tibi commissum; quantum ejus gratiam inieris, qui te demulceant, qui mordeant, quam incolumis tute consistis. Prosperitas tua salus mihi est, adversitas ægritudo. Valeassemper in Christo.

EPISTOLA CXXVII [olim CXXII].

Arch. I. humilis episcopus æternam salutem.

Magnas gratias referimus vestræ charitati, petitionem nostram explere sub rationabili conditione promittenti. Cui conditioni velle nos alacriter deservire, sed minime posse, magnitudini vestræ notum facimus. Doctores enim itineris ipsi multis occupati mittere vobis non possumus. Nec ab ipso comite Vu. quærere valemus, quoniam abest in expeditionem

Alumus præsentia vestra gaudere, aliquo vestri incommodo obiter vobis illato turbemur: quod si accideret, lætitia vestræ solemnitatis in maximum verteretur mœrorem. Valete feliciter.

EPISTOLA CXXVIII [olim CXXIII].

(Anno 1024.)

Quem jugiter in præcordiis animæ suæ fovet D. et patri suo F. HER. perpetuo vigere.

Dux noster Guillelmus vobis amicissimus profecturus est in Italiam die Jovis proxime venturo, sciscitari de causa filii sui, si cum honore et incolumitate sua fieri queat. Itali enim elegerunt eum sibi ad regem. facientes ei sacramentum, et Italiæ regnum concedendi, et Romanum imperium acquirendi, per rectam fidem, quantum possunt. Hac de causa præcessurus est prudens pater filium, quem supra dixi, cum ipsis deliberaturus. Nunc ergo prudentiæ vestræ est decernere utrum ad nos illo absente veniatis juxta conductum. Si veneritis, victualia vobis Deo largiente non deerunt. Unde quodlibet vobis placuerit, litteris mihi rogo significari. Interea et semper cum omnibus vestris bene valeatis, sanctissime Pater, v. tæ nobis dulcedo pariter et gloria. Si transieritis Bituricas, cum Odone de Dolis amice loquimini. Inveni illum in Romano itinere prudentem virum, et spero vobis obsequentissimum fore, si quid obsequii vultis ab eo; est etiam comiti nostro Guillelmo satelles fidelissimus et familiarissimus. Fulco comes appellatus a comite Guillelmo ne vobis inter vias technam molliatur, respondit in vera fide, sicut vobis visum est, nullam se moliturum; velle etiam sibi præmandari vestrum adventum, ut conducat vos per sua. Prosperum iter faciat vobis Deus salutarium nostrorum.

EPISTOLA CXXIX [olim CXXIV].

Guillelmi ducis Aquitaniæ ad marchionem.***

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXX [olim CXXV].

Leonis Vercellensis ad Guillelmum ducem Aquitaniæ.

(Vide infra in GUILLELMO)

EPISTOLA CXXXI [olim CXXVI].

Guillelmi ducis Aquitaniæ ad Leonem Vercellensem episcopum.

(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXXII [olim CXXVII].

Domino suo FULBERTO HILDEGARIUS fidelis ejus ad votum omnia bene contingere.

Priorem tuæ poenitentiae causam, super honore beati Hilarii suscepto, justam esse novi, Pater. Obsequens igitur mandatis tuis, cum sim tuorum minimus, vixque necessarii nomine dignus, illud competenter dixerim quod tui præsentia carere multum mihi sit incommodum, ut pote rudi, quotidie tuis eruditionibus egenti, nec non ab obsequio almæ Dei Parentis jam diu vacanti: ferre tamen

mihî exinde proveniura coram Deo et hominibus gratia! cujus spe vehementer captus mirum in modum a clientela tua tandiu abesse et a supradictæ dominæ servitio quasi emancipari pertulerim: tanti esset mihi præterea quandam famæ tuæ minorationem abigi! quam ingruentem video, nisi quod tu ipse loco suscepto præferis. Sed cum te plus biennio detinuerit hinc sollicitudo pastoralis, hinc principum discordia, nec scio quando nisi illis obeuntibus componenda, orturis forsitan aliis pluribus causis te itidem remoraturis, vix ausim sperare te vel semel Pictavorum fines reviserê, et, prout geris animo, illi egregio confessori Christi deservire. Spero tamen etiam adhuc, sicut promittis, vice tua quod potero serviens interim, lætum rei exitum mihi tibi que annuere Dominum assiduis vocibus et anhelis precibus orans. Dic, quæso, Pater, quis unquam tiro sine duce militavit? Quis alto mari sine remige credere se voluit? Guillelmus comes amicus tuus et canonicus nostri te resalutat adhuc fideliter. Jordanus etiam Lemovicensis episcopus, cui olim suffragium præstitisti apud archiepiscopum Bituricensem, plurima te salute impertiens rogat suppliciter ut mittas ei Vitam sancti Leonardi, in episcopatu suo quiescentis, ut aiunt (52); sicubi reperire poteris, pulchre dicas hoc feneratum esse. Ex mea quoque parte non vos poeniteat, te dico dominum meum, charissimum tuum quoque Sigoneum, probis moribus et artibus magnum, centenas millenas excipere salutes. Ne te, quæso, scripti mei tædeat et ineptiarum. Quædam legatis dicere jussi quæ audire poteris cum volueris. Vale, charissime Pater

EPISTOLA CXXXIII [olim CXXVIII].

Guillelmi ducis Aquitanie ad Fulbertum
(Vide infra in GUILLELMO.)

EPISTOLA CXXXIV [olim CXXIX].

*Domino suo FULBERTO episcopo HILDEGARIUS servulus
ejus gaudium perpetuæ salutis.*

In litteris amici tui G. comitis multam deprehendere potes erga te benignitatem, familiaritatem, amicitiam, sustentiam quæ non opus est mihi exponere tibi optime scienti. Vita tua ac illius comite, non amittes susceptum honorem, si tenere volueris. Suadeo ergo ne facias vel scribas ei repudium, si intelligis fore tibi utile et ecclesiæ tuæ restorationi, et si est tibi animus et facultas ad ipsum veniendi, ut rogat, et mihi vicarium subrogandi vel socium addendi. Nullatenus enim ferre possum, nisi jussione tua coactus, vel absentari penitus me, vel abesse diutius obsequiis almæ Dei Genitricis et tuis, desiderans ut cervus ad fontes aquarum tuis plenius instrui documentis, omni auro

oculis prophetans, in præsentique filium non videns, multa mihi bona in posterum provideas. Feria secunda post octavas Pentecostes proficiscar ad te, si potero, resciturus utrum venias ad comitem in natali sancti Joannis. Vale.

EPISTOLA CXXXV [olim CXXX].

Domino R. venerando atque amabili decano Sancti Hilarii H. æternam salutem.

Multæ vobis gratiæ referantur ex parte Dei et domini mei episcopi, et mea, quod, sicut dicitis, rem Sancti Hilarii bene custodistis. Hinc profecto vos ejus fidelem esse amicum et nostrum, quorum vicem exsequi studueritis, certissime probatis. Quia vero nobis in præsentem vos audire non licet, de quibus nos interrogastis, significare curavimus, ut triginta quinque libras, et alias quas vobis dimisi, in opus Sancti Hilarii per consilium boni ducis Guillelmi expendatis, nullam mihi partem reservantes. Non enim possum me intronittere amplius de officio Sancti Hilarii, cum etiam via sit mihi et domino meo episcopo difficilis propter sæculi malitiam quam nostis, et ipsa Sanctæ Mariæ servitio teneat astrictus, ut ab hoc sine damno vel culpa dimoveri nequeam. Sed et ipsius Dei Genitricis eminentiam apud Sanctum Hilarium, si qua ex me est, hujus rei deprecari posse reor offensam: nec enim illum honorem cuiuslibet inferiorum postposuerim, sed [si] clientelæ Matris Domini, quæ etiam archangelorum omnium dignitati prælata est, jure, ut puta ejus alumnus quantuluscumque, me reddiderim. Dicitis ergo illi prudentissimo duci ex parte domini mei episcopi, ut tali rectori committat locum Sancti Hilarii, quem nec difficultas itineris, nec imperitia ecclesiastici ordinis ab-ejus obsequio detineat. Et hæc sunt rationes de quibus Reginaldus vice dominus ad seniore meum episcopum locutus est, et unde talem vobis finem mandamus. Nunc vestram charitatem, quæ semper mihi fuit præsentissima, rogo, dilectissime, ut omnes clericos domini nostri dulcissimi ac beatissimi Patris Hilarii, a parvo usque ad majorem, ex meo nomine salutetis, et omnibus orationum fidelia dicatis. Ipsi etiam comiti centenas millenas salutes ex mea parte conferatis, quem præ omnibus laicis diligo, memoriam ejus in orationibus meis ad Dominum faciens, qualescumque ei, pro amore et beneficiis quæ mihi exhibuit, indesinenter gratias agens. Similiter autem dominum meum Isenbertum episcopum salutate, obsecro, cujus in me benignitatis ac hilaritatis quanta fuerit gratia, nullatenus dicere me sinit probitatis ejus immensa magnitudo. Sed et filium comitis et dominam comitissam, nec non et alios, quorum benevolentia etsi immeritus gaudebam, eodem

EPISTOLA CXXXVI [olim CXXXI].

(Anno 1029.)

Sacro Senonensium archipræsui LEOTHERICO canonici Sanctæ Mariæ Carnotensis in Christo salutem et adhuc fidelitatis obsequium

Multum miramur, venerande Pater, quod bonis initiis tam malos exitus habuisti: videlicet quod nobis pastore carentibus, in altero substituendo primum bene favisti, et postremo sententiam tuam depravasti, alium [quam] quem nos elegeramus ordinando. Ne autem dicas ignorasse te electionem nostram, mandavimus tibi per diaconos nostros, Odele-rium et Frotmundum, elegisse nos A. decanum, cum litteris nostris id ipsum continentibus; qui talis nobis videbatur, qualem episcopum ordinari debere dicit concilium Carthaginense quartum. Quod si posthæc alium tibi obtulerunt vel rex vel aliqui ex nostris minus sapientibus, oportuisset te causam diligenter attendere, et inter nos ipsos dijudicare, quorum sanior haberetur electio, sicut in decretis Leonis papæ significari optime nosti his verbis: *Ille omnibus præponetur, quem cleri plebisque consensus concorditer postularint: ita ut, si in aliam forte personam partium se vota dixerint, metropolitani iudicio is saltem alteri præponatur, qui majoribus et studiis iuvatur et meritis.* Volumus autem scire te quod ipsam electionem nostram mandavimus domino regi per suos monachos, Hernaldum priorem et Restaldum præpositum sancti Dionysii. Quibus, objicientibus nobis de Theodorico ordinando regiam voluntatem, injunximus ut dicerent regi ne id temere fieri juberet. Vocaret autem nos antea, si sibi placeret, ad curiam suam, vel suæ voluntati consensuros, vel cur dissentiremus ostensuros. His vero dictis nostris ipse dominus rex contemptis, qualem sibi sibi fibuit personam absque nostra petitione ordinari violentus acceleravit. Immemor fortasse illius dicti Constantini Christ. imperatoris, de violentia principum contra se et contra alios principes ita se habentis: *Quæcumque, inquit, contra leges fuerint a principibus obtenta, non valeant.* Sed, ut ad præsens de ipso taceamus, qui sane viderit utrum omnia recte agat, nec post factum pœniteat? Ad te, Pater, querimonie nostræ flectimus articulum, quem Ecclesiæ nostræ curam neglexisse, imo auctoritati tuæ derogare vehementer dolemus, posthabito supradicto Leonis papæ decreto. Quod si observasses, rationabiliter utique egisses, et bene nobis, ut filiis pater, consulisses. At ipso violato quam multa alia sanctorum Patrum violaveris, tute considera. Nos tamen pauca tibi de multis scribimus. Legitur in decretis Cælestini papæ: *Nullus invitis detur episcopus: cleri, plebis et ordinis consensus et desiderium requiratur.* *Ut non novus: Si facultas clericis veniendi, si se*

A ad eligendum episcopum convenerimus, si qua contradictio fuerit aborta, quia talia facta sunt apud nos, non præsumant, ad purgandum eum qui ordinandus est, tres jam, sed postulentur ad numerum supradictorum duæ vel tres; et in eadem plebe, cui ordinandus est, discutiuntur primo personæ contradicentium. Postremo illa etiam quæ obijciuntur retractentur, et, cum purgatus fuerit, sub conspectu publico ita demum ordinetur. Ecce quomodo Patrum sententiæ violantur. Nobis enim invitis obtrudere vultis episcopum, nec conceditur nobis liberum, de eo qui nos rector sit, habere iudicium; et, cum huic qui ordinandus erat contradiceretur, minime purgata sunt quæ obijciuntur, nec personæ vel rationes contradicentium discussæ. Quæ cum ita sint, cumque legem canonicam in hoc negotio multimode solveris, monemus te non increpando, neque dijudicando, sed affectu filiorum obsecrando, ipsi legi quam offenderis reconciliatum iri, confitendo culpam et pœnitendo. Nec pudeat te dicere necessariis tuis secreto Dominum timentibus, et in lege ipsius bene eruditus, jam tandem te animadvertisse ea quæ fiunt contra statuta canonum non debere stare, sed et facientes pœnitere oportere. Quod si forte rex auctoritate tua deinceps corroborari voluerit, quod sine solutione canonum stare non possit, videris, Pater, ne adicias peccatum super peccatum: sed aut, quantum poteris, id corroborare dissimula, aut manifeste salva legum auctoritate id te exsequi non valere proclama. Postremo suppliciter oramus hæc scripta nostra minime publicari, quæ apud tui chari pectoris secretum promere audemus. Rescribe vero nobis si quid tibi videtur contra hæc rationabiliter opponendum. Augeat tibi Deus Spiritum consilii et fortitudinis, sapientiæ et intellectus.

EPISTOLA CXXXVII [olim CXXXII].

Sanctis præsulibus G. Belvacensi, O. Aurelianensi, A. Turonensi, clerici Sanctæ Mariæ Carnotensis, famuli eorum et fratres in Domino salutem.

Conquerimur apud vos, Patres, de archiepiscopo nostro, et rege, qui nobis invitis episcopum donare volunt quendam idiotam, ut scitis, et ejusmodi officio indignum; precantes auxilium vestrum ut vigiletis sicut boni Ecclesiæ pastores ad portas ejus, ne introeat in illam ille talis, qui non quæsierit intrare per ostium, sed aliunde ascendere, sicut fur et latro (Joan. x, 1). Vobis tribus portas custodientibus, sciatis pro certo quartum custodem addi, Odonem comitem, et nunquam recepturum illum in civitatem suam, nisi prius vestro iudicio examinatum, utrum recipi debeat an non. Vigilate igitur attentius, et diligenter inquirete causam cum vestris sapientibus clericis, et nobis famulis vestris, si dignemini, nec propter regis reverentiam hoc

ramus factum esse monachum, nihilominus tamen nos eum optare nobis fieri episcopum; cum repro-
batus fuerit ille lupus, quem probare potestis indi-
gnum. Quod vos invicem caute et diligenter et se-
crete deliberare petimus, utrum fieri possit an non,
et nobis servis vestris ac fratribus deliberationis
vestræ finem innotescere, sive litteris, sive legato
fidei. Hæc autem verba nostra videte interim ne
publicentur. Valet.

EPISTOLA CXXXVIII [olim CXXXIII].

*Quem super omnes abbates diligunt sanctissimo patri
O. canonici Sanctæ Mariæ omnium virtutum gratia
præfulgere.*

Obsecramus vos in nomine sanctæ Trinitatis, ne
faveatis contra jus et fas partibus Theodorici simu-
lato episcopi, neque suadeatis Odoni comiti facere
cum eo concordiam contra sanctorum canonum au-
thoritatem. Clarissimum speculum posuit vos Deus
in mundo, videte ne qualibet nigredine obscuremini,
qua offuscentur alii; sed semper vero lumine res-
plendeatis, quo et alii possint illustrari. Valet,
beatissime Pater, et rescribite nobis quid melius de
hac causa vobis videtur.

EPISTOLA CXXXIX [olim CXXXIV].

*In Christo sibi dilecto semperque diligendo domino
RAINALDO HILDEGARIUS servus ejus fidelis, quæ
retro sunt obliuisci, et jugiter in anteriora ten-
dere.*

Causa charitatis pollicitus sum conversari me cum

A Hereberto nepote tuo, usquequo fruges novæ col-
ligantur, amice illum habiturus, interim quasi præ-
sentia tuæ vicarium. Scripta quæ tibi mitti possis,
partim mittimus; partim minime, quia non sunt
missu facilia: quæ vero mittuntur, et difficilia sunt
cognitu et pernecessaria, de sacramento videlicet
corporis et sanguinis Domini; quæ si non digne ac
fideliter percipimus, vivere non habemus. De cogi-
tationibus autem quæ se nolentibus nobis ingerunt,
ita sentiebat charissimus pater noster Fulbertus:
nil eas nocere, si tandem menti minime placuerint;
signo crucis abigendas esse ab animo, velut muscas
ab oculis importunas; rationem ponendam esse men-
tis custodem, rerum utilium recepticem, quibus
dum occupata fuerit, ab inutilibus impeti vel pene-
trari non possit: cui sententiæ multas alias in Vita
Patrum consentientes reperire potes, quæ tuum
animum optime relevabunt, opitulante Christi gra-
tia, sine qua nihil valemus vel sumus. Cætera vero
quæ ad præsens non mittuntur, quia nec adeo scri-
ptu facilia, nec satis idoneum gerulum habere modo
videntur, Deo volente, spero me tibi mi-surum vel
delaturum, cum opportunum tempus et latorem in-
venerim. Valeas, animo meo charissime, mortuus
huic mundo Christum tibi vivere noris, virtuti vi-
vas, sit tibi mors vitiorum, ora pro me famulo tuo,
Pater.

SANCTI FULBERTI

TRACTATUS

IN ILLUD ACTORUM XII, 1: *Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia, etc.,*

Factus in Festo sancti Petri ad Vincula

(GALLAND. *Biblioth. vet. Patr.* tom. XIV, pag. 177.)

Scripturam sacram recte, cum legit, intelligit qui
modos locutionum ejus non negligit. Hos autem
considerare non sufficit, nisi qui eam meditatione
continua frequentavit. Nam sicut, homini cuilibet
frequentius colloquendo, paulatim ejus sit qualitas
advertimus, ita et morem Scripturæ sacræ, sæpius
eam retractando, cognoscimus. Ipsa enim, sicut
Patrum magisterio elocemur, nonnunquam, per
hoc quod vituperabiliter juxta historiam gestum
narrat, virtutem laude dignam juxta mysticum in-
tellectum significat. Hoc autem in eo vel maxime
clare, quod de David et Uria sacra Historia gestum
refert: ubi et Uriæ innocens devotio, Judæorum infi-
delitatem designavit; et peccatum Davidis, sacra-
mentum suæ minuat, etiamsi per quod ab eo laudabiliter
gestum est, malum aliquid designetur; nec injusto
justitiæ meritum conferat, etiamsi per hoc quod im-
probabiliter gessit, aliquid bonum figuretur. Neque
enim peccatum David ideo peccatum non fuit quia
bonum illud maximum figuravit, aut Uriæ inno-
centia malum fuit quia infidelis populi duritiam
designavit. Hæc idcirco præmisimus, ne meritis apo-
stolicis derogasse ab aliquo judicemur, cum per ea
quæ de illis in hodierna lectione narrantur, aliquid
quod sanctitati eorum non congruat, significare di-
xerimus. Hodie namque nobis, de more Ecclesiæ,
apostolorum Actuum lectio recitatur, in qua frater
Joannis Jacobus gladio narratur occisus, apostolus

quædam Patres spiritualiter intellexisse legimus; A quibus etsi numerositas triumphorum coronam victoriæ repromittit, hoc ipsum tamen quod crebro dimittere coguntur, eos vehementer affligit. Scientes namque humanam fragilitatem ad casum esse præcipitem, valde suspecti sunt, ne hostis, qui eos ad certamen frequentius provocat, remissius decertantes quandoque devincat. Notandum interea quod non dicitur: *Ut affligeret Ecclesiam*, sed *quosdam de Ecclesia*; quia, etsi fideles omnes odio generali persequitur, acerbiter tamen illius illi gravius sentiunt, qui levibus desideriis ejus matura gravitate resistunt. Quos videlicet tanto atrocius impugnat, quanto eos fortius repugnantes considerat. Vel certe missis manibus quosdam specialiter Herodes affligit, cum, tentamenta illius aliis evadentibus, B alios ad vitiorum præcipitia trahit.

I. *Misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia* (Act. xii, 1 seqq.). Quem sub Herodis vocabulo accipere debeamus significatum, et nominis ejus appellatione et operis crudelitate docemur. Herodes quippe *pelliceus* interpretatur, quo nomine recte antiquus humani generis adversarius designatur; cujus suasionibus dum primi homines crediderunt, stola immortalitatis perditâ, pelliceas tunicas mortalitatis indices acceperunt. Nam, quia pelles mortuis animalibus solent detrahi, non incongrue per pelliceas tunicas dicitur mortalitas figurari. Quas quidem tunicas Deus fecisse et homines induisse legitur; non quod eos ipse mortales creaverit, de quo Scriptura verax veraciter protestatur: *Quia Deus mortem non fecit*; sed quia, quos ad vitam æternam, si mandatum servarent, condidit, post prævaricationem mortales factos ipsa vestis qualitate monstravit. Sed hujus indumenti ipse proprie hominibus auctor exstitit, qui eis culpam qua illud pererentur promissione seductoria persuasit. Jure igitur ipse pelliceus nominatur, cujus instinctu humana natura pelliceis tunicis mortem significantibus amicitur. Rex autem Herodes iste vocatur, quia ipsum esse *regem super omnes filios superbiæ* Scriptura testatur; qui et omnibus regimini suo subjectis ad mortem perpetuam principatur. Cujus Herodis manus sunt vel maligni spiritus qui illi ad deceptionem obsequuntur, vel certe perversi homines, in quibus, juxta Pauli vocem, *iniquitatis mysterium operatur*. Hostis quippe, humanæ perditionis insatiabiliter avidus, cum ei ad votum sua solum nequitia non plenarie satisfact, ad exsatiandam famem suæ malitiæ socios sibi vel malignos spiritus vel homines perversos adjungit. Qui nimirum ad læsionem bonorum toties manus mittit, quoties cordi eorum vel per subjectos spiritus immunda desideria injicit, vel per humanam sævitiam contra eos in exteriori acerbitate crudescit. Quod enim contra caput nostrum semel egit, hoc etiam contra nos membra ejus indesinenter agere non omittit. Nam quia mentem ejus tentando penetrare non potuit, ad perimendam carnem ipsius, manus suas, videlicet Judæos et milites Romanos, armavit. Sic ergo etiam nunc, quoties a corde electorum repellitur, ut eos saltem in corpore perimat, invidia ardescens succenditur. Ad quid autem tantopere sæviat, aperitur, cum subditur: *Ut affligeret quosdam de Ecclesia*. Ea enim quamprimum in mentio illius ad contemplandam electorum innocentiam percipit, ut vel eos in corpore perimat, quædam

II. Sequitur: *Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio*. Hanc quidem beati Jacobi passionem omni veneratione suscipimus, credentes et illum pro triumpho martyrii justitiæ corona donatum, et hostem ipsius pro sua crudelitate morte æterna mulctatum. Sed quod juxta historiam semel factum addivimus, non frustra quomodo quotidie fiat mystice, perscrutamur. Quia igitur Jacobus *luctator* et *supplantator* interpretatur, et Joannes, *gratia Dei*, possunt per hæc duo vocabula duo in Ecclesia ordines figurari: unus scilicet incipientium, qui adhuc in lucta fidei contra diabolium certat; alius autem eorum qui, per gratiam Dei superatq̄ adversario, nulla jam mentis instabilitate vacillat. Is autem qui luctatur, modo supra, modo infra inspicitur; ita et qui, necdum perfecte compressis carnis motibus, contra diabolium luctantur, sic illum interdum sibi subjicientes supplantant, ut ab illo etiam aliquoties, saltem delectatione noxia, supplantentur. Quæ videlicet noxia delectatio si non cito compescitur, protinus anima, vitalis statu justitiæ perditæ, consensus gladio trucidatur. Recte ergo consensus delectationi succedens, gladius appellatur, quia, intra sanctam Ecclesiam, illi quoque qui blandimentis diaboli enormiter succumbunt, cum illis qui per gratiam Dei in virtute perfecti sunt, uno verbi semine concepti, uno sanctæ matris Ecclesiæ utero sunt renati. Sicque illos meritum diversitas separat, ut tamen sacramentorum communio quadam, ut ita dixerim, fidei consanguinitate conjungat. Nec novum sane si semen verbum dicitur, quia et Paulus, cum idem verbum super corda Athenensium spargeret, ab eisdem *Semini-verbis* vocatus est. Si autem per hanc Apostoli necem non mors peccati, sed carnis, accipitur, sciendum est quia crudelis adversarius, læsionem bonorum semper esuriens, cum (ut supra dictum est) ad interiorum mortem se prævalere non posse

Judæis, apposuit apprehendere et Petrum. Judæi A
namque, qui *confidentes* interpretantur, quos alios
hoc in loco designant, nisi eos qui, juxta Aposto-
lum, *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant*? Possunt tamen Judæorum nomine etiam im-
mundi spiritus accipi, qui et ipsi in Evangelio, dum
de obsessis corporibus pellerentur, quanquam in-
viti Christum Dei vivi Filium fatebantur. Sed sive
perversos homines, seu immundos spiritus Judæo-
rum vocabulo designatos accipiamus, constat pro-
fecto quia de honorum afflictione utriusque voto non
dispari gratulantur. Unde et idem caput iniquorum
ad persequendos bonos tanto expeditius accingit se,
quanto se per hoc votis suorum amplius satisfacere
seutit. Sed justo morte carnis perempto, pars iniqua
exultat, quia videlicet ille e medio subtractus est B
qui sub umbra suæ protectionis multos ab æstu
malitiæ defendebat. Justo vero in peccati mortem
delapso, tanto amplius lætitia perversis augetur,
quanto is qui lapsus est, per vitæ meritum stare
alius videbatur. Sed sicut supra, beati Jacobi mar-
tyrii juxta historiam venerabiliter amplexantes,
quomodo juxta internam intelligentiam accipi possit
ostendimus, sic nunc quoque, servato textu historiæ,
quomodo juxta eundem sensum hæc beati Petri
comprehensio intelligi valeat ostendamus.

Ad investigandum mysterium comprehensionis,
viam nobis aperit ipsa ejus qui comprehensus est
appellatio nominis. Sicut enim fere omnes novimus,
a *petra* Petrus nomen accepit. Quinam ergo hoc C
nomine designantur, nisi qui per mentis constan-
tiam fortiter stare in virtutum soliditate videntur?
contra quos nimirum hostis tanto acrius pugnat,
quanto per illos etiam alios in virtute roborari de-
lens pensat. Et, quia fortassis soliditatem mentis
eorum primo impetu tentationis labefactare non suf-
ficit, more aquæ crebro superveniens, duram eorum
constantiam rumpit. Nam sicut quidam ait (Ovip.
De Ponto, lib. iv):

Gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo.

Quod etiam divina Scriptura testatur: *Lapides ex-*
cavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur
(Job xiv, 19). Cum itaque diabolus fortem virum
in laqueum peccati inducit, quasi ad comprehenden- D
dum Petrum manus Herodes apponit. Ubi ipsa quo-
que verborum proprietates est nobis magnopere per-
pendenda. Nam qui supra, ut quosdam de Ecclesia
affligeret, manus misit, nunc, ut Petrum compre-
henderet, apposuit. Sciendum itaque quia tanto se
unusquisque a diabolo minus elongat, quanto ad
comprehendendum culmen perfectionis minus ap-
propiat. Unde cum aliquem ex talibus ad culpam
diabolus rapit, quasi juxta se manus mittit, quia ad
se eum qui non longe discesserat, retrahit. Cum

ut robustum quemque decipiat, multiplices dece-
ptionum laqueos necit. Nulla autem callidi tentato-
ris arte tam cito virtus pectoris infirmatur, quam
cum, roboris sui vires sibi arrogans, privata apud
se exultatione lætatur. Nam mox, a superno prote-
ctore desertus, in virtutum culmine diu minime per-
severat, quia eum exinde ventus elationum pertur-
bat. Ab alto vero corruentem adversarius excipit,
cum superno auxilio destitutum per quælibet vitio-
rum præcipitia trahit. Quasi ergo appositis manibus
Petrum Herodes apprehendit, cum illum qui per
virtutum iter gradiens procul a se discesserat, pro-
tensis fraudum laqueis iterum irretivit. Ad quod
astruendum si exemplum quæritur, non est opus ut
longius evagemur. Quia is ipse Petrus, cujus histo-
riam figurata interpretatione discutimus, in semet-
ipso partim est expertus quod dicimus. Nam cujus
carnem Herodes historicus apprehendit, ipsius ani-
mam jampridem Herodes typicus trinæ negationis
laqueo, quasi fune torto, tripliciter alligavit. Et
certe de suæ firmitatis robore multa jam experi-
menta tenebat: jam Christum Dei vivi Filium con-
fessus fuerat; jam beatum se ore Veritatis audiverat;
jam a soliditate inviolabilis petrae Petri agnomen
traxerat; jam claves regni cœlestis acceperat: et
tamen, post tot et tanta divinæ largitatis munera,
cum ad horam Dominicæ passionis ventum est,
quia paulo amplius de sua firmitate præsumpsit, si-
bimet relictus, protinus quisnam esset invenit. Qui

certe in æternum periret, nisi illum benignus Jesus
intuitu benignitatis suæ respiceret, respiciens emol-
liret, emolliens ad amaras lacrymas commoveret,
commovendo ad lacrymas, crimen quod commiserat
indulgeret. Quo nimirum exemplo nos infirmi
ad cautelæ vigilantiam evidenter instruimur, ut
mens nostra, etiam summis virtutibus prælita,
semper se in humilitate deprimat, semper non ex
se esse quod est, trepidare cognoscat: ne forte,
dum ultra se præsumptionis aura raptatur, quanto
se altius extulit, tanto gravius elidatur

IV. Sequitur: *Erant autem dies azymorum.* Juxta
litteram patet sensus, quod scilicet apostolus
infra Judaicæ paschæ septimanam sit ab Herode
comprehensus: dies quippe azymorum illi sep-
tem proprie vocabantur qui quartum decimum
primi mensis, quo agnus immolabatur ad ve-
speram, ex ordine sequebantur. Evangelistarum
tamen auctoritas et pascha pro azymis, et azyma
pro pascha ponere consuevit, sicut facile est ei
agnoscere qui eorum volumina studuerit recensere.
Sed nos hæc paucis juxta historiam dixerimus;
nunc interiorem sensum hujusce sententiæ videam-
us. Ait ergo: *Erant autem dies azymorum.* Dies
azymorum omne hoc tempus accipimus quod ab
adventu nostri Salvatoris usque ad finem mundi
extenditur. Quia illud tempus, quo illi

Pascha nostrum immolatus est Christus; itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Non igitur otiose comprehensionem apostoli, per quam fortis viri casus designatur, in diebus azymorum contigisse, scriptum asserim; sed nimirum significans quia, cum ab ipso humanæ conditionis primordio adversus homines invidia dialoli exarsit, a tempore tamen incarnationis Dominicæ tanto acerbius sævit, quanto sævitæ suæ finem jamjamque imminere præsentit. Unde scriptum est: *Væ terre et mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet* (Apoc. xii, 12). Terræ quippe et maris nomine carnales quique significantur, quia et terrenis solis intendunt, et, undarum more, vicissim se saltu superbici superponunt; ad quos diabolus habens iram magnam descendit, quia, electorum corda deserens, in reproborum cordibus requiescit. Qui, quia jam ad beatitudinem se non posse redire considerat, quasi in solatium suæ perditionis, socios sibi, cum quibus vœ in æternum habeat, coacervat.

V. Sequitur: *Quem cum apprehendisset, misit in carcerem.* Comprehensum Petrum Herodes in carcerem mittit, cum antiquus hostis justum, lethali crimine captivatum, in latebris conscientiæ peccatricis abscondit. Recte autem peccatrix conscientia appellatur carcer, quia ibi homo interior et vinculis peccatorum astringitur, et, nocte interna cæcatus, videre Solem justitiæ prohibetur.

VI. Sequitur: *Tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum.* Inter omnes hujus lectionis sententias, ista est ad penetrandum obstrusior, quæ et ideo fortassis tam gravis ad intelligendum videtur, quia per illam grave aliquid signatur. Gratiam itaque suam nobis Dominus subministrare dignetur, quatenus sic de illa loqui possimus, ut, si quis est inter nos qui adhuc vinculis inimici teneatur strictus, de istis quaternionibus quantum expedit audiat, audiens intelligat, intelligens doleat, dolens ingemiscat, ingemiscens talibus se exsecutoribus traditum perhorrescat, perhorrescens autem det operam ut evadat. Quia utique unusquisque quaternio quatuor sub se milites habet, quatuor quaterniones cum sibi subjectis militibus, simul viginti milites sunt. Qui numerus quia ex quinario et denario conficitur (nam et quater quini, et bis deni, viginti sunt), potest per illum universa vitiorum multiplicitas designari, quæ contra decalogi præcepta per quinque corporis sensus perpetrantur. Sed fortasse existit a nobis ut eosdem quaterniones.

Ponamus itaque aliquem a diabolo ita omni prorsus lumine rationis privatum, ut possit velut insipiens dicere in corde suo: *Non est Deus*; de quo plane pronuntiare possumus quia per insipientiam suam in infidelitatis est carcere mancipatus. Qui nimirum, quia alterius bonæ vitæ vel malæ esse aliqua omnino non credit, ad vitæ præsentis bonæ appetenda vel malæ cavenda curam suam ex toto inflectit. Unde fit ut animæ illius, jam in infidelitatis carcere retrusæ, quatuor modos perturbationum diabolus supponat, qui eam sub sæva custodia clausam teneant, ne evadat. Quæ nimirum perturbationes, etiam in anima sapientis, vicissim sibi pro causarum varietate succedunt; sed in anima insipientis perturbationes sunt, quia per eas insipientis perturbatur. In anima sapientis non tam perturbationes quam affectiones vocantur, quia, ne perturbent, ratione sapientiæ moderantur. Primus itaque perturbationum modus, cupere; secundus, metuere; tertius, dolere; quartus, gaudere. Nec moveat quod istos perturbationum modos non eo ordine posuimus quo illos sæcularis poeta locavit, quia Scripturæ nostræ auctoritatem judicamus potiorē, in qua legitur: *Radix omnium malorum cupiditas.* Sed nec ipsi qui inter sæculi sapientes habentur, eodem illos ordine in libris suis posuerunt, aut hisdem nominibus nuncupaverunt. Ecce etenim unus eorum, cum de animabus corpore exutis secundum suam opinionem ageret, ait:

C Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, etc

Alius autem, qui in scholis sæcularibus legitur, ita posuit:

gaudia pelle,
Pelle timorem; spemque fugato, nec dolor adsit

Ecce quod ille ultimum, iste posuit primum; quod ille primum, iste secundum; quod ille secundum, iste, mutato loco et nomine, posuit tertium. Dolor autem qui hic quarto loco est positus, ibi in tertio ponitur. Jam autem verum constat quod his quatuor perturbationibus, quasi quatuor quaternionibus, insipiens in infidelitatis carcere custodiatur inclusus. Et poeta, in eodem loco, ipsius quoque carceris fecerat mentionem, ait enim:

D Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, nec curas
Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.

Auctoritate itaque Scripturæ nostræ primum modum perturbationis, quasi primum quaternionem, ponimus cupiditatem; secundo loco, metum; tertio, dolorem; quarto, gaudium: quod cur interurbationes animi numeretur, inferius ostendemus. Ecce isti sunt quatuor quaterniones, quibus captivum

si amiserit; quarto gaudium, si recuperaverit. A
 Habent autem et isti quaterniones, ad servandum
 captivum diaboli, singuli sub se milites suos. Vitia
 etenim quæ de unaquaque perturbatione quasi
 originaliter nascuntur, ipsi sunt milites, qui uni-
 cuique quaternioni, quasi pro adiutorio, ad pecca-
 toris custodiam deputantur. Sub primo itaque qua-
 ternione quem cupiditatem nominavimus, primus
 miles est tenacia, secundus multiplicatio, tertius
 in affectio, quartus voluptas. Recto siquidem ordi-
 ne cupiditatem tenacia sequitur, quia tanto quis-
 que studet strictius quod acquisitum est retinere,
 quanto se meminit in acquirendo gravius laborasse.
 Tenaciæ vero multiplicatio subnectatur, quia,
 dum longa sibi vitæ spatia pollicetur, instat ma-
 gnopere ut quæ jam parta sunt, quotidiano scœnore
 cumulentur. Quod cum ad votum multiplicari
 contigerit, res quidem exterior dilatatur, sed ipse
 interior angustatur. Unde et tertio loco in affectio
 subfertur, quia tanto crudelius contra indigentiam
 proximi induratur, quanto sibi soli credit vir posse
 sufficere quæ latentur. Sed inter hæc cogitat
 quia frustra in congregandis tantopere desudavit, si
 sic ab eorum communione indigentem proximum
 sublevari, ut ipse quoque ab eorum usu alienus exi-
 stat. Unde, quia post hæc totum se in lasciviam
 voluptatis dejecit, in concubitorum agmine quarto
 gradu voluptas incedit; per quam scilicet ita
 illecebris carnis suæ resolvitur, ut ei illa voluptuo-
 sorum sententia merito coaptetur: *Manducemus et*
bibamus, cras enim moriemur; et: *Coronemus nos*
rosis, antequam marcescant; et: *Ubique quaeramus*
signa lætitiæ; et nullum pratum sit quod non per-
transcat luxuria nostra. Sed dum infelix anima ta-
 litem in sua voluptate resolvitur, incipit vehementer
 metuere, ne scilicet id quod eam tantopere dele-
 ctat, ab ea subito auferatur. Unde bene loco se-
 cundi quaternionis, metus cum suis satellitibus
 subrogatur, quorum I est sollicitudo, II inconstan-
 tia, III fictio, IV irrationabilitas. Quod videlicet
 frustra sic ordinavimus, si non rationem quoque
 cur taliter sint ordinati reddamus.

Sollicitudo namque metum primo gradu subse-
 quitur, quia metuentis animus, dum aliquid quod
 vehementer amplectitur, amittere trepidat, immen-
 sa illum suspicionum varietas turbat; quæ menti
 trepidæ dum damna ventura proponit, omnia illi
 per cogitationem irrogat quæ posse irrogare con-
 fingit. Sollicitudinem autem inconstantia comitatur,
 qua, dum ea quæ pati metuit, intolerabilia fore
 præponderat, effeminatus per ignaviam, nulla se
 tolerantiam virtute confortat. Cum vero se ad tan-
 ta discrimina prævidet virtutis robore non posse
 subsistere, tentat magnopere si ea saltem per fictio-
 nem valeat devitare. Ac proinde nos inconstantiam

urbationum nebula circumfudit, eo quod, amisso hu-
 manitatis consilio, nulla se rationis moderatione
 componit. Huic jam dolor, quem tertium quater-
 nionem diximus, cum suo agmine ad captivi cu-
 stodiam subrogatur. Est autem satellitum ejus pri-
 mus livor, secundus amaritudo, tertius clamor,
 quartus crudelitas. Dolorem quippe primus livor
 prosequitur; quia cum alter adipiscitur quod alter
 amiserit, amittens in adipiscentem livore invidia
 succenditur. Livori autem amaritudo succedit, quia
 invidentis animus tanto ad omnes amarescit exte-
 rius, quanto, exurente invidia radices ejus intimas,
 succus alicujus infundit. Post amaritudinem quoque
 clamor non incongrue numeratur, quia amaricatus
 animus, cum jam flammam suas apud se ipse tolera-
 re non sufficit, exterius eas cum clamoris vocifera-
 tione profundit, tantoque eas altius jaculatur, quan-
 to id quod amissum est charius amabatur. Quartus
 in hoc agmine satellitum, crudelitas nominatur,
 quia exasperatus per dolorem animus, qui dolo-
 rem suum sub livoris tegmine diutius enutrivit,
 cum hunc clamores efferendo plene non satiat, stu-
 det inhumaniter ut verbis crudelibus opera crudelita-
 tis adjungat; quæ nimirum crudelitas eoque dolo-
 ris immensitate se dilatat, ut in eundem ipsum
 qui dolet doloris pœnas retorqueat. Plerisque ete-
 nim accidit ut, vel rerum vel pignorum amissione
 turbati, dum doloris sui vulnus lenire rationis me-
 dicamine neglexerunt, in eos perturbationum fluctus
 inciderint, ut vel sensum communem amitte-
 rent, vel in seipsos crudeliter manus injicerent.
 Ecce quousque per satellites suos dolor sevit, ut,
 quasi parum sit ei quietem animæ perturbare, stu-
 deat illam etiam de ipso habitaculo corporis effu-
 gare!

Restat quartus quaternio, quem veteres gaudium
 nominaverunt, post dolorem congrue collocatus,
 quia, sicut dolor de re generatur adempta, ita et
 gaudium de re generatur adepta. Sed videndum cur
 majorum auctoritas, inter eas perturbationes quæ
 statum mentis solent avertere, gaudium numerav-
 it, cum hoc inter fructus justitiæ sanctus Paulus
 apostolus computaverit, dicens: *Fructus autem spi-*
ritus, est gaudium, pax, etc. Unde noverimus gau-
 dium, si quando in mala significatione ponitur, non
 proprie, sed abusive nominari. Unde et apud Isaiam
 (*Isai. XLVIII, 22*), ubi nostra translatio habet:
Non est pax impiis, dicit Dominus, alia translatio ha-
 bet: *Non est gaudere impiis, dicit Dominus*. Verum-
 tamen Apostolus cum de charitate loqueretur, hoc
 verbum abusive posuit, dicens: *Non gaudet super*
iniquitate; cum certe quicumque super iniquitate
 lætatur, non gaudere, sed potius gestire dicendum
 est. Gaudere etenim tantummodo hominum est,
 gestire autem non solum hominum, verum etiam

numeratur, non proprie gaudium, sed potius gestus A quidam irrationabilis est accipiendus; qui et mentem per immoderatam lætitiā a gravitatis pondere levigat, et hanc eandem levitatem per signa exteriora demonstrat. Unde, quia per dissolutionem exteriorē demonstratā levitas interna detegitur, non incongrue ipsa dissolutio huic quarto quaternioni pro primo milite deputatur. Cum enim mens conceptam intus lætitiā gravitatis freno retinere non curat, qualis apud se intrinsecus lateat motus exterior manifestat, quæ scilicet manifestatione non minimum illi dispendium irrogatur; quia, cum motus exterior ab internæ superfluitatis fontibus hauriat quicquid in externis obtutibus foris maneat, tanto jam mens vilior ab omnibus æstimatur, quanto interno ejus gazophylacio pretium gravitatis non inesse deprehenditur. Secundus in hac extrema acie miles, jactantia nominatur; quia nimum cum membra per motus inconditos dissolvuntur, lingua quoque, ruptis habenis silentii, per verba jactantiæ diffrenatur. Pro tertio adhuc milite mendacium computatur, quia qui multa de se jactanter loquitur, fieri non potest ut non etiam quædam interserat unde mentiatur. Mendacio autem superbia subrogatur, quæ supradictis omnibus materiam subministret, et ultima superatur. Nam, sicut scriptum est: *Radix omnium malorum cupiditas*, ita etiam scriptum legitur: *Initium omnis peccati superbia*. Quæ utraque sententiæ value ab invicem discrepant, nisi aliquo modo unum essent; sed, quia una semper aliam gradu individuo comitatur, recte et *radix omnium malorum cupiditas*, et *initium omnis peccati superbia* perhibentur. Quia nisi cupidus per superbiam intumesceret, nequaquam divitiarum copia exæcere cæteros festinaret; et nisi superbus cupiditatis stimulis urgeretur, non utique ad apicem singularis potentiæ tanto opere raperetur.

VII. Sed quia hoc, quod apostolus comprehensus et quaternionibus traditus dicitur, uno modo tractavimus, libet hoc ipsum sub alia significatione exponere, et ejus judicio qui hæc fortassis legere dignabitur, utramque expositionem relinquere. Nam qui jam per divinam gratiam illuminati sumus, non nobis utique jam congruit quod *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*. Et quia sæculum omne contempsimus, jam fortassis non nos cupiditas habendi inflammat, non metus amittendi sollicitat, non dolor amissi addicit, non gaudium recuperati extollit. Sunt autem alia vitia quæ nos etiam fugientes de sæculo prosequuntur, quæque nobis tanto importunius insistant, quanto in nobis ipsis materiam importunitatis inveniunt. Ex his itaque unum assumamus, et, secundum ejus significationem, de istis quaternionibus pertractemus.

comprehensus peccator carceri mancipatur, si, post perpetrationem criminis, in suæ conscientiæ latebris occultatur. Nec tamen sufficit crudeli adversario suo quod captivum suum tenebris carceralibus damnat; insuper etiam custodes illi adhibet, ne evadat. Nam peccator, quem per admissum facinus diabolus captivavit, nonnunquam de ejus captione per confessionis foramen exire disponit; sed custodes adhibiti volentem exire retentant, quia difficultatum obstacula, quæ supponit, illum ne possit exire retardant. Salva itaque veritate historiæ, quaterniones quibus Petrus clausus carcere custoditur, ipsa sunt difficultatum obstacula, quibus, peccata confiteri deliberans, a confessione præpeditur. Quos nimirum quaterniones ut evidentiō ostendamus, necesse est eos nominatim exprimere, et eis singulos suos milites assignare. Sed ut de aliis, sicut ordo processit, vidimus, nunc restat primus quo censeatur nomine et quo stipetur agmine videamus. Sit itaque quaternio primus, affectus peccandi: et habeat sub se milites suos, quorum primus vocetur recordatio præteritæ voluptatis, secundus excusatio fragilitatis, tertius imitatio pravitatis, quartus ratiocinatio conditionis. Recto autem ordine in quaternionum numero primus omnium affectus peccandi locatur; quia nimirum is qui in carcere est luxuriæ retrusus, citius exinde progredi festinaret, nisi eum peccare iterum delectaret; sed, quia adhuc peccare affectat, non potest, confitendo peccatum, impugnare quod amat. Sub hoc autem primo quaternione, primus miles est, ut diximus, recordatio præteritæ voluptatis; quæ quaternioni suo fœdere copulatur, ut et cum illo ad peccatoris custodiam excubet, et eidem iterum peccandi materiam subministret. Quæ nimirum recordatio tanto peccatorem ut iterum peccet violentius cogit, quanto illi expressius representat voluptates suas, quas expertus est dum peccavit. Sed si per recordationem præteritæ voluptatis peccator ad repetendum peccatum urgetur, cur non ipsa in hoc agmine affectui peccandi præponitur? Si enim ista illi materiam existendi, sicut præmisimus, subministrat, plus utique videtur esse quam ipse. Sed sciendum nobis est plus esse aliquid, peccandi habere affectum, quam peccati habere recordationem. Ille etenim sic est vitium ut virtus esse omnino non possit, hæc autem sic nunc inter vitia numeratur, ut nonnunquam etiam in virtutum numero computetur; nam quæ peccatorem peccare volentem admonet ut iterum peccet, ipsa peccatorem peccasse dolentem admonet ut amplius ploret. Vel certe ideo affectui peccandi postponitur recordatio præteritæ voluptatis, quia recordari eorum proprie dicimur quæ pridem aliquo modo experti sumus; affectare autem ea etiam possumus de quibus nullum adhuc experimentum teneamus. Unde recordatio eorum nobis nunc peccatorum

poneretur. Sub quo nimirum, loco secundi militis, militat excusatio fragilitatis: quia nonnunquam, dum perpetrato scelere peccator ipse quoque suo adicitur, hæc, repente interveniens, quasi blando eum alloquio consolatur. Suggestit enim illi non esse mirum si peccato consentit, quippe quem ipsa carnis fragilitas ad peccatum impellit. Tertius miles imitatio pravitatis vocatur: quia perversa mens, quæ culpam suam tegere velamento fragilitatis propriæ nititur, hanc etiam aliquoties exemplo alienæ iniquitatis tueri conatur; et, damnanda agens, inde se quasi minus damnabilem credit, quia plures socios in iniquitate invenit. Quarto gradu miles IV ingreditur, qui ratiocinatio conditionis vocatur; per quam videlicet ratiocinationem mens reproba in eam plerumque perversitatem prosilit ut reatum suum ratiocinando defendat; affirmans scilicet quia, si Deus misceri utrumque sexum nolisset, membra ipsi huic operi apta in humano corpore non locasset. Quid igitur hoc quarto satellite perversus, per quem peccator sic in tenebris interioribus coarctatur, ut totius justitiæ auctorem suæ injustitiæ suspicetur?

Hunc primum quaternionem sequitur alius, qui pudor confessionis vocatur, ordine, non crudelitate secundus. Ut quid enim in latebris conscientiæ se peccator abscondit, nisi quia pudet eum confiteri quod fecit? Sub hoc secundo quaternione, I loco levigatio militat culpæ, II longiturnitas vitæ, III præsumptio veniæ, IV torpor negligentiae. Primas enim excubias in hoc agmine levigatio culpæ observat; quæ, dum aut nihil aut parum esse quod perpetratum est persuadet, mentem, quæ jam salubriter contristari cœperat, manu noxiæ consolationis demulcet: sicque, dum apud ejus existimationem pondus peccati levigat, agit ut eam pondus judicii quandoque intolerabiliter premat. Loco autem secundi militis, longiturnitas vitæ computatur, quia nimirum, dum mens longa sibi vitæ spatia pollicetur, serius quam oportet de peccati sui carcere per ostium confessionis egreditur. Quam etiam ad confessionis dilationem ea nonnunquam cogitatio nutrit, quod, quandoque convertatur, veniam sibi donari præsumit, sicut scriptum est: *In quacunque die peccator conversus fuerit, et ingemuerit, salvus erit.* Quia ergo per hoc quod, sibi de divina misericordia plus justo blandiens, veniam se mereri, quandoque redeat, repromittit, non immerito ipsa præsumptio veniæ, per quam confessio differtur, loco tertii militis numeratur. Quartus quoque miles est torpor negligentiae; quia, dum peccator, pudori suo carnaliter prospiciens, confiteri dissimulat; dum, sibi noxiæ blandiens, pondus sibi sui peccati levigat; dum, de divina longanimitate præsumens, converti detrectat: repente in torpore negligentiae resolutum dies ex-

intuitu rectitudinis avertitur, hoc in loco vice quaternionis tertii computatur. In hujus comitatu primus miles est appetitus famæ, II rubor abjectionis, III rigor pœnitentiæ, IV metus perseverantiæ. In istius itaque quaternionis acie primus militat appetitus famæ, qui nimirum sic suo primicerio ad adjutorium copulatur, ut de illo etiam generetur. Nam quisquis privato amore se amat, ad hoc magnopere nititur ut per famam laudabilem nomen suæ opinionis extendat; quæ videncet opinionis extensio vultum confessionis præpedit, quia difficile, imo impossibile est ut culpas suas possit pure detegere confitendo quisquis adhuc apud aliorum æstimationem gloriosus appetit apparere. Unde de hoc quoque milite alius procreatur, qui pudor abjectionis vocatur; quia tanto se quisque in confessione tardius de commissis humiliat, quanto illum amplius aut loci aut ordinis altitudo delectat. Et dum abjectus videri exterius erubescit, in interni judicis obtutibus erubescendus haberi non metuit; magisque veretur ne inter consortes despectus appareat, quam ne eum æquus Arbitrator extra consortium humilium mitat. Quocirca exemplo suo Psalmista nos instruit, dicens: *Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Sed inter hæc sciendum quia plerumque peccatorem nec appetitus famæ, nec rubor abjectionis a confessione retrahit, sed rigor pœnitentiæ et metus perseverantiæ. Unde et hæc duo pro duobus qui restant militibus computantur, quia et ipsa maxime præpediunt ne is qui captus est ematur; quorum unum nascitur ex amore carnis, aliud ex inmissione adversarii. Rigor enim pœnitentiæ qui peccatorem a confessione deterret, ex carnis amore nascitur; quia, dum apud se tacitus perpendit quanta sibi, si confessus fuerit, pro satisfactione criminis injungentur, carnis suæ teneritudini parcens, a confessione retardatur. Metus autem perseverantiæ ex inmissione adversarii generatur; qui idcirco peccatorem de perseverantia reddit suspectum, ut semper illum teneat in iniquitate reclusum: ut scilicet nunquam bonum audeat inchoare, dum metuit ne possit in eo quod cœpit perdurare.

Quartus quaternio, qui profundum malorum dicitur, ultimus omnium excubat, ut commissum sibi de profundo malitiæ in profundum pœnæ pertrahat. Habet enim et ipse IV satellites ad captivi custodiam deputatos: quorum I est contentus, II obduratio cordis, III impœnitentia, IV cæcitas mentis. De profundo enim malorum ante illos I contemptus exoritur, quia, sicut scriptum est: *Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit.* Obduratio quoque cordis pro II milite numeratur, quia cum, considerata malorum suorum enormitate, veniam se jam

Apostolum, thesaurizat. Loco autem IV militis cæcitas mentis accipitur : quia ad normam divinæ rectitudinis pertinet ut peccator, qui sæpe in culpam videndo et contemnendo præcipitur, in eam quandoque etiam non videns impingatur; et qui per cor in pœnitens antea perdidit bene vivere, postmodum per cor divinitus excæcatum perdat etiam bene scire. Ecce in quam sævam custodiam se retrudit qui, hostis persuasionibus consentiens, delectationi noxiæ molliter acquiescit! Ecce quam non suæ potestatis se efficit qui Satanæ potestati peccando se tradit! Ecce quantis et quam sævis custodibus delegatur quisquis, confiteri dissimulans, in suæ conscientiæ latebris occultatur! Cavendum itaque summopere nobis est ne unquam delectatio prava in consensum transeat, et, usque ad affectum peccandi progrediens, Satanæ nos laqueis jam captivos astringat. Si autem per nostram mollitiem jam capti tenemur, caveamus omnimodis ne in carcere retrudamur; sed quantocius ardore pœnitentiæ succensi, eos qui nos astringunt Satanæ laqueos exuamus : ne forte, si tandiu differimus, tanto difficilior jam ad progrediendum aditus pateat, quanto nos multiplex custodia undique circumvallat. Sed Petro retruso in carcere, et quaternionibus deputato, videamus quid sequitur.

VIII. *Volens post pascha producere eum populo.* Ecce ad quid captivum suum diabolus tantopere servat; ecce cur eum carceri mancipat! Ecce cur tot et tantis eum apparitoribus delegat! ut scilicet eum populo ad spectaculum post pascha producat. Quia enim pascha *transitus* dicitur, non incongrue per hoc vocabulum transitus uniuscujusque de hac vita signatur. Omnes quippe moriendo transimus; sed interest utrum per mortem ad mortem, an per mortem transeamus ad vitam. Per mortem enim ad mortem transeunt, quibus, post mortem carnis, restat æternus interitus mortis. Ad vitam vero per mortem transeunt, quibus, post resolutionem corporis, gaudia æterna succedunt. Ad hoc itaque captivum suum tam diligenter diabolus servat, ut eum populo ad spectaculum post pascha producat, quia ad hoc peccatorem usque ad mortem in peccato tentat, ut illum de hac vita transeuntem de carcere in carcerem mittat : de carcere scilicet tenebrosæ conscientiæ in carcerem pœnalis gehennæ. Si autem captivum istam ad eum qui, post susceptum religionis habitum, in crimen lethale corruit, proprie referamus, hoc quod ait : *Producere eum populo*, non otiose additum advertemus. Certe enim ad illud extremum judicium non solum homines, sed et boni

A vastare dicimus, nobis, qu. religiosi videmur, magna profecto ignominia erit, si, post transitum vitæ hujus, illis etiam ad spectaculum derisionis producemur, qui, per fata voluptatum itinera discurrentes, vitam suam quotidie populantur.

IX. Sequitur : *Et Petrus quidem servabatur in carcere, oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.* Cum is qui in captivum diaboli delinetur, per se exinde exire aut non velit aut non valet, ad pietatis sanctæ matris Ecclesiæ pertinet sinum ut ei a Domino egrediendi imploret effectum. Utrumque enim a Domino necessario postulatur, quia peccator, in carcere peccati reclusus, tanta aliquoties insensibilitate obdurescit, tantis tenebris obumbratur, ut nec squalorem sui carceris sentiat, nec vincula quibus alligatus est videat. Unde quanto minus calamitatem qua punitur sensit, tanto minus ab ea desiderat liberari. Nonnunquam vero et miseriam suam videt, et erui ab illa exoptat; sed exire non prævalet, quia illa eum multiplex quaternionum custodia circumvallat. Sed, sive volens sive nolens teneatur in carcere, dignum est ut mater Ecclesia filium quem genuit recognoscat, et ei maternæ pietatis viscera, pro eo orando, intendat. Quod qua instantia sit agendum, sententia interposita manifestat. Nam cum dicitur, *Oratio autem fiebat*, interpositum est, *sine intermissione*; quia nimirum tunc quod petimus impetramus, cum nulla impetrandi difficultate ab oratione lassamur. Unde, etiam juxta litteram, quantum orationes beato Petro profuerint, aperitur, cum subditur :

X. *Cumque producturus esset eum Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus.* Si juxta litteram ipsum ordinem apostolicæ liberationis paulo diligentius intuemur, juxta interiorem sensum, quantum peccator divinæ misericordiæ debeat, evidenter instruemur. Quid enim innuit quod apostolus tunc refertur erutus de carcere, cum jam esset populo ad spectaculum producendus, nisi quod divina pietas plerumque tunc etiam peccatorem de sua captivitate liberat, cum jam proximum est ut eum diabolus eductum de corpore ad æternam irrisionem perducatur? *In ipsa nocte*, inquit, *erat Petrus dormiens.* Comprehensus Petrus in nocte dormit, quando vir fortis, in peccatum prolapsus, a cognitione sui mentis oculos claudit. Nox enim in qua dormit, ignorantia est : nisi enim seipsum et quæ circa eum aguntur, ignoraret, in sui utique considerationem oculos aperiret; aperiens, periculum suum videret, videns

apostolus missus in carcerem quatuor quaternionibus sit ad custodiam delegatus; quod nos quoque quomodo specialiter intelligi possit, ostendimus. Sed cum dicitur quod inter duos milites dormiebat, intelligitur quod ei a dextro et a sinistro latere milites cohærebant; usu autem quotidianæ locutionis, pro dextro nos habere quidquid adjuvat, pro sinistro quidquid adversatur. Sit itaque miles qui dextro lateri assistit, præsumptio veniæ quam pro illi milite sub secundo quaternione supra posuimus; quæ nimirum dum peccatori, quandoque releat, veniam reponit, securum illum juxta se dormire facit. Miles ergo iste dextrum latus dormientis observat, quia illud scilicet pollicetur quod peccatorem, somno negligentia resolutum, ad veniæ præsumptionem adjuvare videtur. Sit etiam miles sinistro lateri assistens rubor abjectionis pro H milite superius quaternioni tertio deputatus; per quem videlicet ruborem abjectionis, dum peccator adversi aliquid se perpeti opinatur, eligit potius intus apud se qualicumque quiete quiescere, quam, foras exeundo, abjectionis verecundiam sustinere. Dux autem catenæ quibus dormiens vincitur, sunt consuetudo et desperatio, quibus ne bonum aliquid faciat præpeditur. Catena enim malæ consuetudinis, peccatoris manus obligantur; quia plerumque, dum ad bonum opus se conatur extendere, ab eisdem peccatis quæ consuevit facere retinetur. Catena quoque desperationis manus ejus astringit; quia tanto pigrior ad omne opus bonum efficitur, quanto jam sibi non posse prodesse quidquid boni fecerit suspicatur.

XI. Sequitur: *Et custodes ante ostium custodiebant carcerem.* Si ostium carceris aditum confessionis accipiunt, custodes qui ante ostium excubant, sunt illa difficultatum obstacula quæ jam supra nominatim in descriptione secundi quaternionis expressimus. Sed licet hic parum persistere, et captivi hujus miseria exprinere. Ecce etenim quia hosti blandienti consentit, ab eodem est atrociter apprehensus. Ecce quia confiteri distulit, in carcerem est retrusus! Ecce illi jam retruso multiplex quaternionum custodia exterius adhibetur. Ecce intra ipsum quoque carcerem catenis astrictus a militibus observatur! Quando ergo evadit, quem intus et extra tam multiplex custodia circumvallat? Sed ubi humana major miseria, ibi plerumque major claret divina misericordia; nam sequitur:

XII. *Et ecce angelus Domini astitit, et lumen refulsit in habitaculo.* Notandum magno opere video quod dicitur, *Et ecce.* Ecce etenim dicere solemus, cum aliquid præter spem subito contigisse monstramus. Unde per hoc quod dicitur, *Et ecce,* repentina et incipiente subitanea immittitur, cum plerumque tunc

A *diunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est (Malach. II, 7).* Nam quia Græce angelus, Latine dicitur nuntius, recte is qui legem annuntiat, angelus appellatur. *Sacerdotis ergo labia scientiam custodiunt,* quia nimirum ille sacrum ducatum populis legendo ostendit, qui, quod novit sciendo, etiam vivendo custodit. *Ex cujus ore legem requirunt,* quia prælatum suum subditis tanto reverentius audit, quanto eum intelligit non de præsumptionis, sed de scientiæ certitudine proferre quod dicit. Qui bene *angelus Domini* dicitur, quia per hoc quod legem Domini nuntiat, ad ejusdem Domini lucra, non ad suos favores, anhat. Nam non jam proprie Domini, sed suus angelus esset, si ideo loqueretur, ut per vocem ejus exercitus Domini non cresceret, sed ut ipse, quam esset doctus et sapiens, appareret. Quia vero, per omne quod dicit, ad hoc principaliter intendit ut sui Domini exercitus angeatur, angelus Domini exercituum nominatur. De quo nimirum angelo magno opere notandum est quia non proprie stetit, sed astitisse refertur: astare etenim proprie quasi juxta stare dicimus. Prædicator autem legem Domini nuntians, ad tæri suo stat quidem, sed nequamquam astat, quando ipse quidem recte juxta regulam fidei exhortatur, sed auditor id quod audit nullo amoris brachio complexatur. Valde itaque prædicator ab eo cui prædicat remotus est, quando ad cor ipsius prædicando appropinquare non valet. Unde et habitaculum talis carceris angelus non illustrat, quia, dum peccator non curat obedire quod audit, lumen sanctæ prædicationis tenebras illius conscientie non expellit. Cum vero angelus astat, habitaculum carceris illustrat; quia cum prædicatio sancta a corde obedienti excipitur, tanto magis illud reddit perspicuum, quanto amplius per obedientiam sibi sentit propinquum. Tunc angelus non solum stat, sed etiam astat; quia vox prædicationis non solum exterius perstrepit, sed etiam interius juxta cor compactum assistit.

Potest tamen in hoc quod angelus in carcere astitisse dicitur, adhuc aliud figurari. Nam, quia stare laborantis est vel pugnantis, quid per stantem angelum, nisi labor pœnitentiæ signatur? Angelus itaque Petrum de carcere educturus, juxta eum astat: quia nimirum prædicator peccatorem ad magnum certamen provocat, cum eum ad congressum diaboli per pœnitentiæ laborem invitat. In quo nimirum congressu, etiam contra semetipsum pugnare compellitur, cum contra delectationes peccatorum quæ se gessisse meminit reluctatur. Si enim nullus in statu pœnitentiæ labor esset, Psalmista utique non dixisset: *Laboravi in gemitu meo (Psalm. VI, 7).* In gemitu enim suo peccator laborat, quando de malis suis

XIII. *Percussoque latere Petri, excitavit eum, ac ceciderunt catenæ de manibus ejus.* Sicut jam et ante nos dictum est, percussio lateris commemorationem designat Dominicæ passionis. Nam quia aperto latere Redemptoris, sanguis et aqua manavit, quorum unum ad pretium, aliud vero ad lavacrum, recte hæc utraque peccatori converso ad memoriam revocantur, ut et, dignitatem sui pretii perpendens, peccare ulterius dedignetur, et, inquinatus post lavacrum, penitentia fontibus iterum baptizetur. Vel certe ideo necesse est ut pœnitens quisque angustias Dominicæ passionis ante oculos mentis suæ depingat, quatenus, exemplo illius, suum quoque animum ad tolerantiam passionum accingat. Unde quoque ipse beatus Petrus nos admonet, dicens: *Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini.* Ac si aperte dicat: Qui peccatores estis, tanto necesse est ut vestrum animum ad tolerantiam informetis, quanto eum qui peccatum non fecit, talia passum agnoscitis. Ergo quæ et quanta in carne vestra pro vobis sit perpessus Redemptor, attendite; et ita demum vos ipsos ad eandem patientiam per cogitationem armate. Sed Petrus percussus in latere expergiscitur, quia peccator per recordationem Dominicæ passionis a somno suæ inertia excitatur; excitatus autem surgere velociter imperatur: ut, qui eatenus prostratus in cubili iniquitatis jacebat, nunc humiliatus per gratiam, mala quæ perpetravit relinquat. Ubi notandum quod non solum surgere, sed etiam velociter surgere jubetur; quia sunt nonnulli qui, etiam post illuminationem gratiæ, bonum quod per intellectum vident, pigre exsequuntur. Sed velociter exsurgenti catenæ de manibus cadunt; quia qui bonum quod agnovit cum fervore spiritus arripit, quidquid eum præpedire poterat citius evanescit. Catenas enim superius esse diximus, pravam consuetudinem et desperationem, quæ utraq; velociter exsurgenti de manibus cadunt; quia, cum audita prædicatione de torporis sui lecto sine mora peccator exsurgit, nec peccandi consuetudo valet illum ad peccatum retrahere, nec desperatio a speranda indulgentia detertere.

XIV. Sequitur: *Dixit autem angelus ad eum: Præcingere, et calcea te caligas tuas. Et fecit sic.* Hic etiam, juxta litteram, de virtute discretionis instrumur. Petrus enim, ut frigus noctis sibi aliquantulum temperaret, vestimentum quo induebatur, soluto cingulo, circa pedes dimisit. Exemplum nobis infirmis præbens, cum vel humana sævitia afficimur, vel corporis infirmitate gravamur, licere nobis aliquid de propositi rigore laxare: ut, dum corporis in minimis condescendimus, viatores ad exercendum certamen fidei

cincti. De hoc quoque cingulo ipse Petrus nos admonet, dicens: *Succincti lumbos mentis vestrae.* Sed, quia prædicator tunc congruentius prædicat cum auditorem suum de antiquorum dictis et exemplis informat, recte Petrum angelus non solum præcingi sed etiam caligas calceare præcepit. Quid enim per caligas quibus crura muniuntur, nisi Patrum dicta et exempla signantur? quæ nimirum nos et a vulnere peccati custodiunt, et ad amorem Dei nos calefacientes accendunt. Caligas itaque nostras calceamus, cum, ex dictis et exemplis sanctorum, gressus nostrorum operum contra vulnus peccati defendimus, et ad supernam patriam, eorum imitatione calefacti, ardenti desiderio anhelamus. Nec moveat quod Ecclesiæ caligæ, nostræ dicuntur: dicta enim et exempla Patrum, et sua sunt, quia per eos exhibita; et nostra, quæ nobis ad imitandum relicta. Sciendum enim est quia hoc in loco Græcus codex non habet *caligas*, sed *sandalia*, quæ Latine dicuntur *soleæ*. Est autem genus calceamentorum quæ partem pedis inferiorem ex toto contegunt, superiorem autem intactam ostendunt. Quo nimirum genere calceamentum et apostoli usi sunt, sicut in præsentī monstratur; et episcopi hodie, non sine certi causa mysterii, utuntur. Pars ergo hujus calceamenti quæ per terram trahitur, providentiam significat temporalium, per quam subditis a prælatis terrena subsidia ministrantur. Pars autem superior, quæ pedem intectum ex parte ostendit, est contemplatio supernorum, per quam et prælatus ipse divinis revelationibus pascitur, et his qui sibi commissi sunt spiritualem alimoniam impartitur. Hæc sandalia Petrum angelus calceare præcepit, quia et dignum valde est ut is ad quem liberandum Dominus angelum suum mitit, ad eam quandoque perfectionem attingat ut proximis ad necessitatem utramque sufficiat. Si autem quod dicitur: *Præcingere et calcea te caligas tuas*, ad doctores ecclesiasticos specialiter referimus, quibus et dicitur: *Sint lumbi vestri præcincti*; et: *Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis*, notandum summopere est quod prius *præcingi* et postmodum *calceari* præcipitur, quia nimirum rectum ordinem in sua actione non servat qui prius pedes suos ad evangelizandum calceat, quam renes suos balteo castitatis restringat. Sed prius præcingatur, et postmodum calceetur: ut prius in se luxuriæ fluxum pudicitia rigore restringat, et postea, in seipso jam pacatus, in præparatione Evangelii pacis calceatis pedibus incedat. Calceatos autem pedes habere prædicatores jubentur, ut ad prædicandum parati semper esse debere monstrentur. Nam quasi discalceatus prædicator est qui non semper est ad docendum paratus; quem cum subditus de aliqua necessaria questione interrogat, hinc primum incipit quærere, cum deest responderi. Hæc prædicationis calceamento ma-

bonum instruitur, institutoris sui monitis reverenter obaudit. Unde post præceptum angeli obedientia Petri subinfertur, cum dicitur: *Et fecit sic*. Ad vocem enim præcipientis angeli Petrus sic facit, eum auditor prædicatori suo tanta devotione obtemperat, ut ad peragendum quod ei injungitur moras nullas innectat. Cum vero auditorem suum prædicator, ea quæ jam didicit, studiose implere considerat, magis magisque provocatur ut omnia illi quæ ad perfectionem ducunt innotescat. Unde et sequitur:

XV. *Dixit autem angelus ad eum: Circumda tibi vestimentum tuum, et sequere me*. Quod vestimentum ad corpus, hoc est justitia ad animam. Vestimentum enim tegit et calefacit, justitia quoque ab anima et frigus malitiæ expellit, et quæ in ea per peccatum sunt verenda, divino judicio abscondit. Si enim malitia frigus non esset, propheta utique sub Judææ specie de mente reproba non dixisset: *Frigidam facit cisterna aquam, sic frigidam fecit malitiam tuam*. Et rursum si justitia vestimentum non esset, Psalmista utique non dixisset: *Sacerdotes tui induantur justitiam*. Nos quippe sacerdotes Domini sumus, quia membra summi sacerdotis existimus, et per mortificationem carnis nos ipsos hostiam vivam Domino immolamus. Qui nimirum tunc veraciter justitia induimur, cum nulla quæ sunt facienda prætermittimus. Unde hic quoque notandum est quod angelus Petro nequaquam ait: *Vesti vestimentum tuum, sed Circumda vestimentum tuum*. Fieri enim potest in aliquo genere vestimenti si ex una parte legamur, ut ex parte alia intecti videamur. Quando autem sic vestimur ut nulla ex parte nudi remaneamus, hinc non tantum vestimento vestiti, sed etiam circumdati sumus. Qui igitur sic quædam bona agit ut alia negligat, et ex parte vestitus est et ex parte nudus; quia profecto eam partem sui intectam relinquit, quam velamento justitiæ operire neglexit. Petro itaque de carcere educendo præcipitur ut vestimentum suum sibi circumdet; quia nimirum necesse est ut qui perfecte a carcere peccatorum exire desiderat, sic se undique vestimento justitiæ circumtegat ut nulla quæ ad eum pertinent prætermittat. Sed ecce carcerem jam quo tenebatur, adstans angelus illustravit, quia lux sanctæ prædicationis in conscientia peccatoris emicuit. Ecce jam surrexit, quia stratum peccati in quo jacebat reliquit; ecce jam lumbos præcinxit, quia luxuriæ fluxa restrinxit: ecce jam se calciat, quia exemplis Patrum gressus sacrorum operum conminuit; ecce jam vestimentum suum sibi circumdedit, quia nulla quæ didicit prætermisit. Quis jam imperfectus esse censendus est, qui tantum profecit? Sed huic angelo adhuc nec ista sufficiunt: adhuc instat, adhuc quæ novit superesse, inculcat; ut eum quem liberandum suscepit, aut obedientem perfecte excipiat, aut si obe-

A Circumdato autem Petro vestimento suo, Petrus post angelum vadit, cum conversus peccator sic vestigiis sanctæ prædicationis inhæret, et ab itinere justitiæ nullo diverticulo transitorie intentionis abstinet. Post circumdationem etenim vestimenti sui angelum minime sequitur quisquis, post adimplerionem boni operis, in se et non in Domino gloriatur. Longe quippe a consecrato sui angeli deviat qui, per bonum quod agit, aliud intendit quam est illud quod singulariter appetendum ex ore sui prædicatoris audit. Opportune igitur angelus Petrum ut sequeretur admonuit, quia sermo divinus, postquam de omnibus quæ pertinent ad nostram salutem instruit, etiam qualiter appetitum inanis gloriæ præterire debeamus ostendit. Sed cum ea quæ Petrum facere B angelus monuit ad tantam perfectionem pertineant, quærit fortasse aliquis quomodo peccatori adhuc retruso in carcere hæc tantæ perfectionis instituta conveniant? Quod recte forsitan quæreretur, si nos modo ageremus de peccatore adhuc in peccati sui carcere dormiente, et non de illo potius cujus jam carcerem angelus illustravit, quem jam Dominus per compunctionis spiritum excitavit. Cui certe omne quod de perfectione dicitur, tanto verius congruit, quanto ipse se devotius per oppositum confessionis accingit. Petrus itaque, adhuc in captione positus, præcepta libertatis accipit, quia peccator tunc etiam per os prædicatoris quæque sibi agenda cognoscit, cum adhuc per aliquam mentis debilitatem in suæ conscientie latebris delitescit. Sed jam tandem omnem nodum debilitatis abruptat, jam angelum præcedentem sequatur, jam præcepta perfectionis non se frustra audisse testetur. Quid adhuc in carcere facit, ad quem liberandum jam angelum suum Dominus misit?

XVI. Sequitur: *Et exiens sequebatur eum, et nesciebat quia verum est quod fiebat per angelum; existimabat autem se visum videre*. Tanta fuerat custodia circumseptus, ut visum se videre æstimaret, etiam cum eum in veritate angelus liberaret. Solet enim in animo humano, ex consideratione præteritæ tribulationis, ista liberationis hæsitatio generari; quia cum immensitatem periculorum per quam transivit reminiscitur, quomodo potuerit evadere, apud se ipse quasi dubitando miratur. Unde est illa vox beatorum martyrum per Psalmistam dicentium: *Torrentem pertransivit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem*. Non enim idcirco dicitur forsitan quasi vere de sua liberatione dubitent; sed, verbo hæsitationis illius per quam transierunt, insinuant, quod bene etiam mysterio significationis cooptatur. Nam quia in die clare videmus, in nocte vero sub visu dubio caligamus, quid per visionem divinam nisi manifesta veritas, quid per nocturnam, nisi dubia designatur? In die itaque non immerito jam esse dicuntur qui, remota

mus et ex parte prophetamus, sic etiam ex parte A
videmus. Quia etsi jam videmus per fidem, nondum tamen per speciem. Per quam videlicet fidei visionem sic jam in spe de nostra liberatione gaudemus, ut tamen, de occulta super nos interni iudicis dispositione solliciti, liberationem nostram clare conspicerere non possumus. Nam, ut scriptum est: *Omnia in futurum serrantur incerta, et nescit homo utrum amore an odio dignus sit.* Petrus itaque, et cum angelum sequitur, visum se videre arbitratur; quia peccator conversus etsi jam carcerem exivit, quia culpas suas detexit, etsi jam angelum sequitur, quia bona quæ per prædicatorem didicit operatur: oportet tamen ut omnes profectuum suorum gradus quasi visionem nocturnam existimet; quia, etsi ipse jam utique videt quod agat, utrum in his tamen perseveraturus sit, vel ab interno qualiter æstimetur, ignorat.

XVII. Sequitur: *Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem, quæ ultro aperta est eis.* Supra legimus quod comprehensus Petrus traditus fuerit quatuor quaternionibus, id est, simul viginti militibus. Unde datur intelligi quod iidem ipsi qui custodiendum susceperant, ut eum cautius observarent, in binas se diviserunt custodias. Præter istos enim, alios illi custodes deputatos non legimus. Quia ergo iidem ipsi in primam et secundam custodiam distinguuntur, nos quoque juxta sensum interiorem easdem custodias dividamus. Sed ab hac divisione illos duos milites sequestremus, inter quos eum dormire supra ostendimus. Illis ergo duobus exceptis, quomodo reliqui in primam et secundam custodiam dividi valeant videamus. Primum itaque quaternionem, quem affectum peccandi nominavimus, cum suo agmine pro prima custodia habeamus. Recte etenim ipse et milites sui pro prima custodia deputantur, quia scilicet, ut supra dictum est, idcirco peccator de carcere suo exire detrectat, quia eum peccare iterum delectat. Pro secunda quoque custodia, secundum quaternionem, qui pudor confessionis est, cum suis militibus deputemus. Congruenter autem et ipse pro secunda custodia collocatur, quia et prius nos in peccatum præcipit affectus peccandi, et subsequenter pudor confessionis in peccato retentat. Sed quia angelum sequitur, a neutra harum custodia detinetur; quia qui prædicatorem veritatis obedienter auscultat, nec per peccandi affectum peccatum iterat, nec per pudorem confessionis ea quæ commisit occultat. Cum ergo post angelum vadit, utramque custodiam sine lassione pertransit; quia prædicator suus ex Scripturis sanctis ei assidue arma subministrat quibus se contra pericula circumjecta defendat. Ne enim alium peccandi affectus ad iterandum peccatum pertrahat, sententia eum de Scripturis per prædicatorem adhibita castigat: *Fili, peccasti? ne adjicias*

pro peccatis hostia (Hebr., x, 26). Quid enim est voluntarie peccare, nisi peccandi voluntatem habere? Quæ videlicet peccandi voluntas per participium præsentis temporis notatur. Sed ei qui voluntarie peccans est, id est, cui peccandi voluntas semper in præsentem est, pro peccatis hostia non relinquitur; quia per oblationem corporis Christi peccatis ejus medicina nulla confertur. Item ne per pudorem confessionis peccata sua peccator abscondat, sententias illi ex Scripturis prædicator opponat: *Fili, ne confundaris confiteri peccata tua, est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam; Et iterum: Qui abscondit scelera sua, non dirigitur; qui autem confessus fuerit et reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Et Psalmista: *Revela Domino viam tuam, et spera in eo.* Hinc Jacobus apostolus: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini.* Cum ergo hæc et ejusmodi exhortamenta auditori suo prædicator adhibet, quid illum nisi et affectui peccandi et confusioi confitendi resistere admonet, id est, qualiter per primam et secundam custodiam transire debeat docet?

Sed hic forte opponitur quomodo, cum eatenus de IV quaternionibus tractaverimus, nunc de duobus tantummodo tractare videamur? Unde sciendum quia, si subtiliter inspicimus, in duobus istis de quibus hæc diximus, duo quoque alii continentur. Et quia Scripturam sacram ille congruenter exponit qui omnibus quæ lectorem possunt movere, providenter occurrit, ostendamus, si possumus, quomodo in hac prima et secunda custodia, quam de primo et secundo quaternione consecimus, duo quoque quaterniones alii comprehendantur; ita ut duobus illis transitis, duo quoque alii transeantur. Ecce enim primum quaternionem peccandi affectum diximus, et eundem cum suis militibus in prima custodia collocavimus. Est autem, ut præmissimus, militum ejus primus, recordatio præteritæ voluptatis; II excusatio fragilitatis; III imitatio pravitatis; IV ratiocinatio conditionis. Quartum quoque quaternionem nominavimus profundum malorum, in quod cum venerit peccator, contemnit, obduratur, impænitens efficitur, exæcatur. Videamus ergo quomodo duo isti quaterniones et eorum milites inter se vicissim contineantur, ita ut unus cum suis, alter quoque cum suis pariter superetur. Certe enim quia per affectum peccandi peccator peccatum repetit, in profundum malorum descendit; quia per recordationem præteritæ voluptatis iniquitas illi in corde dulcescit, de malorum suorum profundo redire contemnit; quia culpæ suis excusationem fragilitatis obtendit, paulatim adversus viscera divinæ misericordiæ obdurescit, quia per imitationem pravitatis exempla alienæ iniquitatis attendit, non curat per penitentiam correctionem

et secundum quaternionem, utrorumque milites invicem contulimus, ut qualiter in hanc primam custodiam pariter conveniant, monstraremus. Nunc etiam per hanc primam custodiam qualiter, duce angelo, peccator transeat ostendamus. Itaque transitio peccandi affectu, profundum malorum transitur; quia profecto peccata multiplicare iterando non potest qui peccandi voluntatem non habet. Transita recordatione præteritæ voluptatis, contemptus quoque pariter pertransitur; quia, dum per laudabilem oblivionem transactas delectationes a sua mente obliterat, ad eum qui se diu toleravit, citius redire postposito contemptu festinat. Transita excusatione fragilitatis, obduratio quoque cordis pariter pertransitur; quia cum, subducto excusationis velamine, semetipsum accusare incipit, confestim, per respectum divinæ gratiæ, cordis sui duritiam in lacrymis liquefacit. Transita imitatione pravitatis, impœnitentia quoque pertransitur; quia nequaquam ad malum alienæ nequitæ exemplo informatur, dum diligenter quæ pœnitentes maneant intuetur: quin imo ad pœnitentiam tanto celerius currit, quanto ne in malis suis deprehendatur, formidolosus pertimescit. Transita ratiocinatione conditionis, cæcitas quoque mentis pariter pertransitur; quia dum lumen rationis ad culpæ defensionem nequaquam intorquet, illuminatus per gratiam, quid sequi, quid cavere debeat, lucidius videt. Ecce duo quaterniones, cum suis militibus in primam custodiam convenientes, qualiter transeantur ostendimus: nunc duo alii, qualiter in secundam conveniant, ostendamus. Secundum itaque quaternionem, qui pudor confessionis dicitur, et tertium, quem amorem privatum nominavimus, cum suis militibus pariter conferamus, et eos in secundam custodiam, prout ratio dictaverit, ordinemus. Sed, quia de istorum quaternionum agmine sunt illi duo milites inter quos per significationem captivus dormire superior dictus est, illis duobus prætermissis, de aliis videamus. De agmine itaque secundi quaternionis uno extra carcerem excubante, reliqui tres sunt levigatio culpæ, longiturnitas vitæ, torpor negligentiae. Item de agmine tertii quaternionis, uno milite intra carcerem relicto, residui tres sunt appetitus famæ, rigor pœnitentiæ, metus perseverantiæ. Duo itaque isti quaterniones ita sibi conveniunt. Ideo namque culpas suas confiteri erubescit, quia privato amore se diligit; ideo peccatum suum excusationibus levigat, ne, apud æstimationem aliorum reprehensibilis convictus, nomen famæ, quod appetit, perdat; ideo rigorem pœnitentiæ subire refugit, quia longa sibi vitæ spatia repromittit; ideo eum torpor negligentiae astringit, quia metus eum ad frigus perseverantiæ

A nunc quomodo nihilominus transeantur. Transito itaque pudore confessionis, amor quoque privatus pariter pertransitur; quia nimirum sui ipsius adversarius efficitur, dum culpas suas detegens, salubri odio insectatur. Transita levigatione culpæ, appetitus quoque famæ pariter pertransitur; quia, dum reatum suum ipse sibi aggravat, Deo soli placere gestiens, de fama exteriori non curat. Transito rigore pœnitentiæ, longevitatis quoque promissio pariter pertransitur; quia, dum illum quem offendit placare citius concupiscit, seductoriæ dilationis inducias non admittit. Transito torpore negligentiae, metus quoque perseverantiæ pariter pertransitur; quia, dum ferventi spiritu ipse bonum facere incipit, ex divino adjutorio hoc posse consummare se B præsumit. Hoc itaque modo isti duo quaterniones cum suis satellitibus in secundam custodiam rediguntur; hoc etiam modo a peccatore converso, duce angelo, transeunt. Sed quia jam de carcere exiit, quia primam et secundam custodiam transit ductorem suum sequendo, videamus quo venerit.

XVIII. *Venerunt, inquit, ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem.* Postquam de carcere tenebræ conscientiæ peccator exiit, postquam primam et secundam custodiam transiit, id est, obstacula vitiatorum quæ se in peccato detinebant evadit, ad portam ferream venit; quia sola peccatorum confessio ad salutem non sufficit, si non etiam, pro his quæ commisit, per satisfactionis duritiam se affligit. Videamus David de carcere exeuntem, et ad C portam ferream properantem, qui ait: *Iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo.* Peccator etenim, cum iniquitatem suam confitendo annuntiat, de carcere exit; cum vero cogitat qualiter Deo pro unoquoque peccato satisfaciatur, ad portam ferream tendit. Ipsa itaque satisfactio, qua Deo pro peccatis nostris satisfacimus, porta ferrea non inconvenienter accipitur; quia homini mollibus desideriiis olim dedito valde durum est, dum conversus ad pœnitentiam cogitur, eadem desideria relinquere, carnem macerare, ingemiscere, flere, jejunare, sæculo funditus renuntiare, remotam vitam expetere, et deinceps ad alterius arbitrium vivere. Peccati ergo satisfactio recte portæ ferrea nominatur, per quam homo, ut Deum sibi placatum reddat, quidquid in se carnaliter vixit, ferro duræ pœnitentiæ necat. Unde et Joannes Baptista peccatores ad se confluentes ad portam ferream invitabat, dicens: *Genimina viperarum, quis ostendit vobis suere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Dignos enim fructus pœnitentiæ facere, hoc est ad portam ferream properare, hoc est ita plenariam Deo satisfactionem offerre ut a licitis etiam debeat abstineri, qui ea pœnitentiæ illius non possunt

rea ducit ad civitatem, quia satisfactionis angustia ad latitudinem nos supernæ civitatis intromittit. Ad cuius nimirum civitatis gaudia cum conversus peccator ferventi amore festinat, gressus desiderii eius quælibet portæ ferreæ districtio non retardat. Unde bene porta ferrea dicitur,

XIX. *Quæ ultro aperta est eis.* Cum Petrus angelo præcunte ad portam venit, ante ipsum porta eadem se ultro aperit; quia cum conversus peccator vestigia sanctæ prædicationis cum alacritate prosequitur, cuncta illi fiunt facilia quæ prius difficilia videbantur. Et qui antea, peccatorum grossitudine dilatatus, non nisi per ampla voluptatum incedere potuit, nunc, extenuatus lima pœnitentiæ, quaslibet angustias sine difficultate pertransit. Sed quærendum video cur sit dictum, *aperta est eis*, et non potius, *aperta est ei*. Certe angelus qui Petrum ducebat, spiritus erat, et proinde, etiam non aperta porta eadem, per subtilitatem spiritualis naturæ transire poterat. Nam carcer quoque de quo Petrum extraxit, clausus erat; in quem tamen cum intrasset, non legitur aliqua janua patefacta. Sed hic forte opponitur quia scilicet non legitur aliquis aditus patefactus cum ad eum intravit, ita nec tunc quidem dum cum eodem exivit; ac proinde videri debere quod illum non reserato aditu eduxerit. Sed hæc opinio non mihi recipienda videtur, nisi aliquo canonicæ Scripturæ testimonio confirmetur; canonicam autem Scripturam nunc appello eam quæ in canone librorum Veteris et Novi Testamenti continetur. In qua plane nusquam me legisse recordeo quod homo quispiam, mortali corpore vestitus, per aliquem aditum non apertum cum suo solido corpore transire potuerit, excepto Domino nostro Jesu Christo, qui, et cum nasceretur, non aperto ostio de ventre matris exivit, et cum resurgeret, cum eodem suo immortalis sed tamen vero corpore, clausis januis, ad discipulos intravit. Nam si quis illud opponit, quod de quodam apostolo legitur, quod scilicet ad regem quemdam clausis januis intravit, exemplum hoc non me tenet, non me terret; quia ipsa quoque Scriptura in qua hoc legitur, Patrum auctoritate inter apocrypha numeratur. Potius itaque hoc credendum, quod angelus qui ad Petrum in carcere non aperto aditu per subtilitatem angelicæ naturæ intravit, idem ipse, ut eum educeret, per virtutem Domini ostium carceris patefecit. Sed quolibet modo eum eduxerit, viderit ille qui fecit; nos ad propositam redeamus quæstionem.

Quærebamus enim cur de porta pluraliter dictum sit, *aperta est eis*, et non potius singulariter, *aperta est ei*; cum utique non angelo, qui spiritus erat, sed tantum Petro, qui solido corpore vestiebatur. ne-

A per angelum quilibet prædicator demonstratur veritatis. Jam nunc ergo investigemus quomodo prædicator cum converso peccatore ad portam ferream veniat, et quomodo portam istam cum eodem pertransit. Videamus angelum cum Petro suo ad portam ferream properantem. Et quis verius dicendus est angelus, quam ille de quo scriptum est: *Ecce ego mitto angelum meum ante te, et præparabit viam tuam?* qui nimirum cum diceret, *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, quid aliud agebat nisi Petrum suum, id est conversos peccatores, ad portam ferream properare monebat? Videamus nunc si et ipse per eandem portam transierit. Et quis melius illo, imo quâ adeo sicut ille qui, in indicium pœnitentiæ et afflictionis, pilis camelorum corpus suum limabat qui in signum mortificandæ voluptatis zonam pelliceam circa lumbos habebat; qui, in documentum singularis abstinentiæ, pane contempto, locustas et mel silvestre edebat; qui, in exemplum remotæ conversationis, in eremo consistebat? Videamus alium angelum cum Petro suo ad portam ferream properantem. Quis enim verior angelus illo qui dixit: *An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* Ipse itaque Petro suo, gentibus scilicet, quas de carcere infidelitatis eduxerat, quid ait? *Securrite ut comprehendatis; omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere.* Cum ergo eos sic currere ut comprehendant admonet, quid cum illis agit, nisi ad portam illam quæ ducit ad civitatem ubi bravium recepturi sunt tendere persuadet? Cum vero illos, exemplo sæcularis athletæ, ab omnibus quæ agones impediunt præcipit abstinere, quid cum illis agit, nisi quomodo per portam ferream debeant intrare ostendit? Videamus nunc si et ipse hæc agat, ad quæ agendum suos sequaces informat. Ait: *Ego sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi acrem verberans: sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, aliis prædicans, ipse reprobus efficiar.* Cum itaque et seipsum currere et pugnare insinuat, quid nisi se quoque ad portam ferream properare demonstrat? Bene ergo de hac porta dicitur, *quæ ultro aperta est eis*; quia sancti prædicatorum nostri, qui nos de carcere peccatorum educunt, nobiscum portam ferream intrant, cum ipsi quoque, ut nobis exemplum pœnitentiæ præbeant, carnem suam cum vitiis et dura afflictione castigant.

XX. Sequitur: *Et exeuntes processerunt vicum unum, et continuo discessit angelus ab eo.* Quid per vicum unum, nisi mors carnis accipitur? Quæ videlicet mors carnis, bene non vicus quidem, sed vicus unus dicitur, quia per ipsam viam universitas carnis transire compellitur. Unde et in Scripturis mors

ita, eum nobis quem promiserat repræsentat. Nam eousque necesse est ut nobiscum pergat; quia etiam egredi de carcere citius erraremus, nisi per illum nobis iter quo deberemus ingredi monstraretur. Cum autem vicum unum procedimus, continuo angelus a nobis discedit; quia cum ipso [an ipsum], qui via, veritas, et vita est, vidimus, jam ductore ulterius non egemus.

XXI. Sequitur: *Et Petrus ad se reversus dixit: Nunc scio vere quia misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni expectatione plebis Judæorum.* Juxta litteram patet sensus quia Petrus ab illo mentis excessu in quem præ gaudio super se raptus fuerat, ad hoc redit quod intellectu communi et prius fuit. Sed si, quemadmodum cœpimus, hæc quoque verba ad internam intelligentiam referimus, magnam in eis futuræ nostræ ereptionis imaginem prævidemus, magnam et in præsentî futuræ nostræ exultationis dulcedinem prægustamus. Nos etenim, quandiu in hujus exsiliî religatione detinemur, nobiscum esse perfecte non possumus; quia imaginem illam et similitudinem quam a conditore accepimus, immunem a peccato servare, sicut condita est, non valeamus. Nam quoties peccamus, et nos sumus, et nobiscum sumus; quia per peccatum subter nos lapsi, ab illius similitudine qui super nos est degeneramus. Sed cum, illis superius dictis periculis omnibus evitatis, ad eum qui nos fecit venerimus, tunc etiam ad nos ipsos perfecte revertimur, quia, peccatum nullum habentes, quales nos condidit, tales sumus. Tunc jam de nostra ereptione securi, in vocem exultationis erumpemus, dicentes:

XXII. *Nunc scio vere quia misit Deus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni expectatione plebis Judæorum. De manu Herodis, id est, de potestate diaboli tunc in veritate eripimur, quando, de loco tentationis assumpti, ejus insidias non ulterius timemus. De omni quoque expe-*

ctatione plebis Judæorum eripimur; quia sive maligni spiritus, sive perversi homines, qui bonorum afflictionem inhiante expectant, nostris casibus jam deinceps non insultant. Nec sane negligenter prætereundum videtur quod non ait de expectatione, sed de omni expectatione. Adversariis enim nostris toties ad spectaculum irridendi producimur, quoties eis risum de nobis, perpetrato quolibet crimine, exhibemus; quia aliud est spectaculum iracundiæ, aliud avaritiæ, aliud gula, aliud luxuriæ, aliud vanæ gloriæ, aliud superbiæ. Hostes autem qui nostram irrisiõnem inhiante expectant, quanto nos profundius lapsos aspiciunt, tanto, sibi met applaudentes, insultationis cachinnos altius attollunt. Quandiu vero in hac vita, quæ tota tentatio est, consistimus, etsi quædam irrisiõnis eorum spectacula devitamus, difficile tamen est ut non in aliquod incidamus, unde tamen, per Dei gratiam ad poenitentiam remedium recurrentes, quotidie liberamur. Cum vero ad illam securitatem venerimus, tunc *De omni expectatione plebis Judæorum perfecte eripimur; quia, morte in victoria resurrectionis absorpta, nec caro nostra ulli corruptioni exterius subjacebit, nec mentem nostram interius ulla concupiscentia titillabit. Tunc plane veraciter dicere poterimus: Nunc scio vere quia misit Dominus angelum suum, etc.* Magnifice enim dictum est *Nunc scio vere*, ne quis videlicet vere se receptum præsumat, quousque ad illam libertatem gloriæ filiorum Dei perveniat; quia, etsi jam per fidem nos liberatos scimus, adhuc tamen per speciem vere liberatos nos nescimus, donec ipsi libertatis nostræ auctori æterna societate jungamur. Ad quam veræ ereptionis scientiam nos perducere dignetur ille magni consilii Angelus, qui nos et prius per seipsum de tenebris et umbra mortis eripuit, et quotidie per suos angelos eripit, Jesus Christus Deus et Dominus noster, cui est cum Patre et Spiritu sancto honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

SANCTI FULBERTI

CARNOTENSIS EPISCOPI

TRACTATUS CONTRA JUDÆOS.

Jacob patriarchæ prophetiam insignem: NON AUFERETUR SCEPTUM DE JUDA, etc., in Christo Jesu completam probandum suscipit.

(Editio Carolus de Villiers, theologus Parisiensis, *Bibliothecæ Patrum* tom. XVIII, pag. 42, sub titulo: SERMONES CONTRA JUDÆOS. — Vide Notitiam litterariam Operibus S. Fulberti præmissam, supra, col. 167.)

Digitized by Google

1. Filii Judæorum dicunt: Non est mirum si modo D habuimus reges et principes. Hæc est ergo spes